د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلي لیکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د تیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے. خپله نظریه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظرئې، او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیك په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ وئیلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپځی: دانش کتابتون، قصه خوانی بازار، پیښور تلیفون ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخیل

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د ليکوال سره خوندي دي

دکتاب نوم ــــــــــــ د تحقيق په رڼا کښې

ليکوال ــــــــــــ مياں وکيل شاه فقيرخېل

د چاپ کال ــــــــــــ ۲۰۰۲ء

کتابت ــــــــــــ محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځائے ــــــــــــ

بيه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ــــــــــــ سيد طاهر شاه ، محمد آصف
سلامت شاه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

د خپل مور پلار په نوم
په کورنۍ نوَر شه
د چا په دُ عاگانو چې زهٔ دَ
دنيا په نښون يم

میاں وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر	ليکنه	مخ
۱-	د تحقيق په ړڼا کښې - يو عمومي تاثر او نوري خبرې ډاکټر محمد همايون هما	۶
۲-	د کريم داد الف نامه او د هغې شرح	۲۳
۳-	د سعيد خټک يو شعر	۳۶
۴-	صديق څوک دے	۴۶
۵-	ابراهيم څوک دے	۶۵
۶-	نوم ورکے شاعر محمد سعيد او د هغه قلمي اثار	۸۰
۷-	پښتو کښې او ومبے منظوم طبي لغت	۹۶
۸-	خوشحال خان خټک او حکمت	۱۱۲
۹-	فقير جميل بېګ (جمال خان) د شاعر په حيث	۱۲۸
۱۰	په تحقيق کښې د ماخذ اهميت	۱۴۷
۱۱-	پښتو نثري ادب	۱۹۰

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ تحقیق په رڼا کښې

یو عمومي تاڅ او نورې خبرې

زه د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وايم او ددې فن ماهرانو هم د خبرې ښه په وثوق سره کړې ده چې تحقیق د ادبیاتو کږکېچنه شعبه او یوه ډېره ګرانه لاره ده په دې کې کږکېچنه لار د تنګ دپاره ډېره لویه سینه او زړه چاودون غواړي کله ناکله یو محقق په مودو مودو دیوې نکتې په لټون وي او څه وخت چې د یو اوږد منزل نه پس خپل ځان هدف ته نږدې او ګڼي نو یو ناساپه د هغه د مفروضې په ضد دیوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټول له خوارې او شوارونو په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځای نه وړو مې کام اخستے وي په بېرته هم په هغه ځای ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقیق دې ګران کار ته هم هغه بنیادم زړه نیوے شي چې حرې ناشونې ته د وړاندې نه په ذهني توګه تیار وي دَ تحقیق دلارې خنډونو ته زړه نهٔ بایلي، دَ حوصلې خاوند وي او د تحقیق په لاره هر تیاره ګټ ته ښه په ډونې تندې وړاندې کېږي. ما په خپل کتاب د تحقیق فن کښې دا حقیقت په ګوته کړے دے چې د تحقیق د کار د ګران والي سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دا بیخي یو تکنیکي عمل هم دی د تحقیق کار هله کټور ثابتیږي
چې دا عمل د دې د پاره د جوړولو په رڼا کښې سرته
ورسول شي ځکه چې د تحقیق اوزار په کوتلې ډیلونو،
قلمي مسودو، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه
وي د یو محقق د چټې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظریو
رد مقصد وي هغه نوې نظریې وړاندې کول غواړي او
د دې لارې د نوو لارو د پاره د غور او فکر نوې نوې ښکتې
را منځ ته کوي په څه موضوع یو تحقیقي کار چرې هم قطعي
او حتمي نه شي گڼلی کېدی د تحقیق سره همیشه نوې مسئلې
را پیدا کېږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقیقي کار د ماضي
په حواله د مستقبل د محققینو د پاره د یوې رابطې کار ورکوي
ځموږه هم تکنیکي کار که چرې د تحقیقي رسمیاتو د یوې کوډو
نه بغېر وکړی شي نو دا رنگ نوړو محققینو ته د دغې تحقیق
د استناد د پاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې گرانې
پېښېږي او یا ورته بیخي او نه رسي او په نتیجه کښې د دغه
تحقیقي کاوش یو بې اعتباره دستاوېز وگرځي -

زموږ د پښتو په ادب کښې د تحقیق د لارې سواره
ډېر لږ کسان دي او که چا په دې صنف کښې څه کار کړی دی
نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقیق د اصولو سره سمون خوري
زموږ تحقیق کارانو د سرکاري ادارو د پشتیې او د لاس امداد
نه بغېر په یو اڅې سر او ښه په نېک نیتۍ د مقدار

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. بې شمېره ورکې قلمي نسخې يې مدون کړې، د پښتو ادبي تاريخ کې تياره کونجونه يې رڼا کړي دي خو کم او زيات دغه ټول تحقيقي کاوشونه د تحقيق د پاره د ټاکلي شوي اصولو او د سيستماتيو په کچه ډېره په ګرانه پوره خيژي نو ځکه د عالمي سطحې د تحقيق معيار سره سمون نهٔ خوري او په دغې لحاظ زمونږ د پاره ډېرې کږې تړل لوکوټې ګرانه پرېوزي -

زمونږ په تحقيقي ادب کښې د داسې غير معياري تحقيق کې مثالونه بيا موندے شي - زهٔ دلته د دغې مثالونو د يو په يو ذکر په ځاې د دغې پخقله دا مجموعي تاثر وړاندې کوم چې په دغې تحقيقي کاوشونو کښې ځنې خو د وړاندې نه د يوې ټاکلې شوې مفروضې په بنياد په هره طريقه بنهٔ په منصوبه بندۍ د پخوانۍ نظريې رد مقصد وي په تحقيق کښې دا رويه د دغې کار د بنيادي اصولو په ضد ګڼلے کېږي ځکه چې تحقيق د نيتونو تيرې نهٔ مني - د تحقيق په لاره د زړو نظريو رد څهٔ شجر ممنوعه نهٔ ده، خو د دې رد د پاره نيک نيتي بنيادي غوښتنه ده - دغه ترديد دې نکتې کهٔ چرې د تحقيقي سفر په دوران کښې په عمومي ډول مخې ته راشي او د تحقيق د يو زوړ عمارت د پاره د نوې ردې بنياد ګرځي نو د څهٔ مصلحت کوشش له مخه د هغې نه ډډه د بنيادي اصولو نه خلاف خبره ده -

په تحقيق کښې دستاويزي ثبوت د اهميت وړ وي او عقلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلائل ثانوي درجه لري - که چېرې د انصاف په نظر اوکتے شي او زموږ د دانه تحقیقي کاوشونه د تحقیق د دغې بنیادي اصولو په رڼا کښې او سنجولې شي نو په دغې پېمانه به زموږ د تحقیقي ادب یو لویه برخه غیر معیاري ثابته شي-

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په ځېن ځائے ځکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره کوم اصول منضبط کړي شوي دي هغه دومره کلک نه دي او روړا دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې هیڅ ګنجائش نه پاتې کیږي د حدیثونو په سنجولو او قدرونو کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم دغه پاخه اصول د نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یو لویه برخه ئې راغونډه کړې ده چې د اسلامي فقهې د پاره د بنیادکار ورکوي نو که چرې په ادبي تحقیق کښې د روایت د سنجولو هم دغه بنیاد اوګرځولې شي نو د تحقیق پرې معیاري کیږي هم او مستند کېدے پرې هم شي خو زموږ په تحقیقي ادب کښې یکار داوسته روایتونه نه سند لري او نه تسلسل او د دغې رویې زموږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري کړې ده - د دیو دیوانونو ترتیب وتدوین او بیا په هغې لیکلي شوې مقدمې د دغې رنګ شالونه دي چې د تحقیق د اصولو په معیار د دغې اثار سنجول د و ختیو اهم ضرورت دے-

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

د پښتو د تحقیقي ادب د دغې نیمګړې او ناپوره کارونو د سرته رسولو ، زموږ تحقیقي کارونه د تحقیق د عالمي اصولو په معیار د سنجولو او نوي تحقیق د معیاري کولو د پاره په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دے او دغې اهم کار د پاره ، داسې زلمو ضرورت دے چې هغوي په پوره پوهنې جذبه تحقیق د ځېل ژوند مشن اوګڼوي او د پښتو د فخر وړ قامي تاریخ ، د پښتو شته من کلاسیکي ادب او د دغې ادب ارزښتناک آثار ، دنیا ته په داسې ډول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي شوي اصولو په کسوټه پوره کېږي او په بنیاد د هرځائے او هرچاته قبول وي او د هغې په نتیجو ځېل پردو هیچاته د شک و شبهې ګنجائش نه پیدا کېږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیرخېل هم د غه رنګ زلمو ځني یو کېدے شي - سکه چې ما په ابتدا کښې وئیلي دي چې تحقیق د پاره ، د زړه زور " بنیادي شرط دے نو وکیل شاه لخپله زلمے دے د هغه د تحقیقي کاوشونو اندازه لګي چې د زړه زور ئې هم ښه زیات دے او هغه د غه توانائي د تحقیق غوندې زړه سترې کار ته په کوم لېوني جذبه وقف کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغه د ناموري سبب اوګرځي او دې سره سره به ئې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري تحقیقي ادب هم شته من کړي د هغه یو غټه خوبي دا هم ده چې د ځېل کول د نورو لیکونکو پشان ئې په یو وخت د ادب په

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ښیارلسو پېړو پېښې نهٔ دي ایښي او په یوه خله د تحقیق، تنقید شاعرۍ افسانې او ډرامې په تورو کښې یو کې نهٔ وهي سبکه د خپل طبعي رجحان له مخه صرف د تحقیق میدان خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتدا نه هم په دغې صنف کښې یې خپلې هلې ځلې جاري ساتلې دي د خپل دغې ذهني استقامت په ډاډ یې په کال ۱۹۹۷ کښې د میاں حمدالله فقیرخیل دیوان چې د ژوند زمانه یې ۱۲۱۰ هـ نه ۱۲۹۳ هـ تر منځه انداز کړې ده مدون کړو او د تحقیق په اصولو پوره د خپلې یوې درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د میاں وکیل شاه دغه مقدمه که یو پلو د میاں حمدالله د ژوند او کار په حقله بنیادي معلومات فراهم کوي نو ورسره د هغهٔ د وختونو په هغې پېښو هم رڼا غورځوي چې د نوښتو نکو د پاره ډېر زیات تاریخي ارزښت لري -

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر امکاني بورجلونو ته رسېدلي دي او بیا په هغې کښې د هر علم او فن دومره کښې شعبې او د هغې دومره بې شمېره برخې جوړې شوې دي چې په مجموعي توګه په یو علم او فن د پوره پوهې کار ممکن شوے نهٔ دے. د علم و فن د دغې خورو ورو دائرو له مخه، تخصیص د نن صبا د وختونو یو بنیادي ضرورت دے. یو هغه خلق یو روغ علم، یا په مجموعي توګه ټول فن ته د لاندې وتو په ځایے د کار د پاره د هغې یوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

څپلې هلې ځلې جارې ساتي. میاں وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې
ضرورت ډېر ښه پوهېدلې دے نو ځکه هغه د تحقیق وتدقیق په
عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د خپلو په قامولیه کښې د خپل
جدّ امجد میاں جمیل بېګ (۱۰۲۴هـ - ۱۱۱۶هـ) او د هغه کورنۍ چې په
فقیرخېل میاں ګانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د
پلټنې او برسېرنې خصوصي، ذېلي ځانګه (SUB BRANCH)
غوښه کړې ده. د میاں حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې
مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش د ړومبۍ نمونه ده
او اوس داده د تحقیق په رڼا کښې د هغه پوره اسې څه ده چې د هغې
په لسو ییکو نو کښې شپږ مضمونونه د سعید ختک په شعر، صدیق
څوک دے، ابراهیم څوک دے، فقیر جمیل بېګ د شاعرۍ په حېث،
خوشحال خان ختک او حکمت او په پښتو کښې بهایې منظوم طبي لغت هم
د هغه د خوښې د تحقیق د دغه ذېلي ځانګې سره تعلق لري. میاں
وکیل شاه په دې حقله زه ډېر خوش بخته ګڼم چې هغه د تحقیق
د طبعي رجحان سره د پښتو دېوې درنې علمي کورنۍ سره تړون لري
او بیا هغه خپل صلاحیتونه د یو نسلي تفاخر د احساس لاندې
او د قام ولیه په یوه لیونۍ جذبه د خپل قام د پیاوړو شلانو
د تعارف او د هغوي د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف
کړي دي.

پکار داده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي څه ډېره
ډېر اندې د لوستونکو مخې ته راغلي وے، ځکه چې هغه د دې کتابت

شوې مسوده زما د تاثراتو د پاره پوره یو کال آګاهو نه کړې
وه څو ورځې په دې دوران کښې د نچېلي یوې اوږدې ادبي تحقیقي
منصوبې په تکمیل کښې بوخت وُوم او په منځ منځ کښې د یک لوست
څهٔ نور هنګامي کارونه هم را پېښ اکېدهٔ نو ځکه ددې کتاب
اشاعت په دې زما د تاثراتو زما د خواهش په ضد دَ هسیارتیا
په وجه ډیل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په نچېله دې درنه
تحقیقي څېړه زما د یک اخستو نخه اراده بلکه فیصله وه چې هغه
د نچېل ناقلاره څوځې روږ حساس طبیعت باوجود — تر ډېره
اوږدې مودې پورې سا را ښکله او په یو برخوردارانه احترام ئې
پهٔ زغم زما یک ته انتظار اوکړو — سره د ډېره هسیارتیا زهٔ
نهٔ شم وېلے چې زما دا تار تارین تاثرات به د هغه ددې ډېره
ژور او په څوارې نیکې علمي او تحقیقي کاوش د پېژندګنې
او د هغهٔ د ډېره اوږد انتظار څهٔ حق ادا کړي او که نه خو دا په
یقین سره وېلے شم چې زما دا نیمګړے شان یک به د تحقیق په
ډګر د هغهٔ د خوارۍ او د شوا خوږن نه ډک زړهٔ ستړي مزل یو
ښې پېلوه ننښه ضرور او منلے شي -

د تحقیق په رڼا کښې — کومه کتابت شوې مسوده ماسته
دا کړې شوې ده په دې کښې تر دې وخته لس تحقیقي لیکونه شامل
دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې
شرح او د پښتو نثري ادب په سرخطونو د دري عمومي موضوعاتو
لیکونونه پرته لکه چې وړاندې ذکر اوشو شپږ مضمونونه

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د فقیرخېل میاں کانو د علمي کورنۍ د څېنې شاعرانو د اثرونو دَ
پېلټنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ
دي چې د وکیل شاه د خپل ټبر د مشرانو په حقله د تحقیقي کاوشونو
مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د یکونو په بنیاد موږ د وکیل شاه
په حقله ښهٔ په ډاډ وېلے شو چې هغه د خپل کول په تحقیق
کارانو کښې یو داسې ځواري کښ محقق دے چې د خپلې هرې تحقیقي
هڅې د پاره، د بنیادي معلوماتو را غونډولو نه پس هغې ته
په ډېر شوا ځوړن یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو
په ډاډ خپله تحقیقي مفروضه ښهٔ په پخو دلیلونو او دَ
دستاویزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي
چې د هغې په شلو کښې تر هغې هیڅ څهٔ باک نهٔ ښکاري تر څو
چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو پخو دلیلونو او
په مستند دستاویزي حوالو د هغې رد ممکن شوے نهٔ وي -

د تحقیق په دنیا کښې را غونډ کړي شوي کم او زیات ټول
یکونه وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او
په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه
هیڅ څه یک نهٔ دے راغلے نو ځکه د وکیل شاه د غه څېړنې تر
دې وختونو قطعي ثابتې شوې دي - او زما په خیال نوم ورکي
شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار "سعید خټک" یو شعر -
صدیق څوک دے ابراهیم څوک دے او په پښتو کښې یو بېے

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظوم طبي لغت د وکیل شاه داسې تحقیقي کاوشونه دي چې د مفروضو د اثبات او د ناویاته انکشافاتو په وجه د تحقیق په ډګر یو تاریخي ارزښت لري -

انکشاف د نوو تحقیقي مفروضو پیشکش، د هغې بیا په منطقي ډول اثبات او د پښتو تحقیق شوې نکتو په حقله د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼا کښې مدلل بحث او مثبت نتیجه زما په خیال د تحقیقي کار بنیادي هدفونه دي - د وکیل شاه داکوشش وي چې هغه د خپل تحقیق دپاره نوې نوې مسلې ولټوي - د تحقیق په بنیاد د پښتو ادب تیاره کونجونه روښانه کړي او د کلاسیکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوي تحقیقي کار په باب له نوې نکتې را منځ ته کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په زړه شنخوونه دې وهلي بلکه بنه په شعوري ډول ئې دا کوشش کړے دے چې د تحقیق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوې لیستکي بل کړي په دې لړ کښې هغه د ګمنوزړو شاعرانو په حقله شوې تحقیق ته په ځپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼا کښې کتلي دي -

دکریم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې یک په دې انکشاف او وانه دے چې دکریم داد ابن انون دروزن د واصلتا لحق نومې الف نامې شارح حافظ عثمان نومیږي د چا په حقله چې نوي تحقیق کاران د څه مصدقه معلوماتو په وړاندې کولو کښې پاتې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي - زموږ زلمي محقق د ذکر شوې الفنامې د يوې خطي نسخې په بنياد ستاپلي شارح په ورومبي ځل د مجهوليت د تيږو نه په راېسر کولو د اخون درويزه د اولاد ځنې ثابت کړے دے -

"د سعيد خټک يو شعر" د سرخط لاندې په خپل يک کښې وکيل شاه د پښتو د ستر و تحقيق کارانو همېش خليل او صديق الله رښتين د هغه د يو شعر نه اخذ کړې دا نتيجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نبغ په نيغه په رد کولو د قرائنو نه دا ثابته کړې ده چې سعيد خټک د دې شعر

خان که اطلس داشعارو اودلي دي
دده پو درپو ورو نو توکي هم ښکلي دي

په دويمه مصرعه کښې د خوشحال د ورونو ذکر دے -

د وکيل شاه په خيال د خان نه مراد دا که چې ښکاره ده خوشحال خان خټک دے چې د خپلې کورنۍ تولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان ياد کړے دے خو په دويمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نۀ ده بلکه دا د هغه د دې ورونه ميان جميل بېګ، شمشېرخان او مير بازخان ياد کړي شوي دي - د ميان جميل بېګ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان خټک د دوه نورو ورونو د ادبي حيثيت په حقله څۀ دستاويزي ثبوت منځ ته نۀ دے راغلے خو زموږ د زلمي محقق قياس د هغه د دليلونو په رڼا کښې د يقين بريد ته ورنږدې شوے دے او دا رنګ هغه په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

دې لیک کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه دَ زړې نظریې
په رد یوه نوې نکته را وړاندې کړې ده او د هغه دا نوې نکته
خصوصاً د خوشحال خان خټک د ورور شمشیر خان او میر باز خان دَ
شاعرانه حیثیت په حقله د هغه یقیني لهجه د تحقیق کارانو د پاره
دَ غور و فکر نوې لارې پرانیزي -

صدیق څوک دے، او ابراهیم څوک دے - د دې نوعیت
دوه جُدا جُدا تحقیقي لیکونه دې زلمي محقق د دغې دواړو ځوانو
نوم وړکو شاعرانو د پېژندګلو د پاره د تحقیق یو شان تکنیک چل
کړے دے - دَ صدیق او د ابراهیم په نومونو د دغې دواړو شاعرانو
دَ ژوند حالات او زمانه، د دوختونو په تیر و کښې ورک پاتې شوي
دي نو ځکه د پښتو تحقیق کارانو د هغوي په حقله څیلو څیلو کښې
دیو بل نه متضاد رائے وړاندې کړې ده او په دوي کښې یو
هم د څه کوتلي تحقیق په رڼا کښې د دغې شاعرانو د ځائے
ځائیزې او د قام قبیلې په حقله په یقین سره څه نه دي
ویلي وکیل شاه ورومبے محقق دے چې دې په شواهدو او
د خپل قام د دغې دواړو شاعرانو د موندنې د لټون په یوه جذباتي
هڅه د هغوي د کلام د داخلي شهادتونو په مدد که هغه ورته
هر څو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نشه
وائي یوه کوتلي رائے قائمه کړې ده او د بنه ښو دلیلونو په
بنیاد یې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم د هغه د حبیب
محمد میاں جمیل بیګ زامن دي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ړومبۍ منظوم طبتي لُغت د سرخط لاندې ىېک کښې دا انکشاف شوے دے چې د هغه په لاس را غلے د مفردات افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاريخ کښې وړومبے منظوم طبتي لُغت دے او دا لُغت مياں تجمّل شاه فقيرخېل تصنيف کړے دے څوک چې د پښتو د يو صاحب ديوان شاعر مياں حمد الله فقيرخېل رو څُه دے -

نوم ور کے شاعر محمد سعيد او د هغه قلمي آثار، د ايک خېل مياں کانو د يو گمنامه شاعر محمد سعيد (۱۲۶۳ھ تا ۱۳۱۱ھ) چې د مردان د کاټلنگ په علاقه کښې د اوديگرام نومې کلي اوسيد و نکے وُ د ژوند او کار په حقله يو ډېر معلوماتي مضمون دے، په څېل دې ىېک کښې مياں وکيل شاه، دا انکشاف کړے دے چې مياں محمد سعيد ايک خېل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دويم شاعر دے چې منظومه سفرنامه يې تصنيف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو دَ د ښېو ن دَ جذبې او په هغوئ د کار يوه ارزښتناله نمونه ده۔

د تحقيق په رڼا کښې را غلي چې د کوموىيکونو ذکر او شو په د غې هر يو کښې د څهٔ نوې خبرې کوشش شوے دے او څهٔ داسې نظريه مسئله او نکتې راوړا ندې کړې شوې ده چې په هغې دَ مزيد تحقيق امکانات شته دے - په کتاب کښې څنې داسې ىېکونه هم شته د ذکرشوې مضمونونو د عمومي مزاج، او رنګ نه قدرې بدل ښکارې - په داسې نمونه ىېکونو کښې دَ پښتو نثرې ادب دَ موضوع په اعتبار يو معلوماتي ىېک دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو اندازې تدریسي دے. د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو په پېشکش کښې قدرې تفصیل او د خوشحال خان خټک نه پس د جدید دور د نثر په ذکر به دا لیک تر ډېره حده وقیع شوے وُ.

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د بنا په مضمون کښې د تحقیق د فن د یو بنیادي توکي په حقله په دې موضوع لیکلي شوي کتابونه ډېرې معلوماتي خبرې را ټولې کړے شوي دي ددې لیک نه اندازه لګي چې وکیل شاه د تحقیق د فني غوښتنو څخه ښه خبر دے او غواړي چې د تحقیق د لارې نوي لاروي — په دې لارو د تګ نه وړاندې د دې فن په ضرورتونو ځان پوهه کړي.

خوشحال خان خټک او حکمت او فقیر جمیل بېګ" د شاعر په حیثیت د تحقیق د رنګ سره د موضوعاتي اندازیکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زمونږ د پښتو ادبي نړۍ د دې دواړو سترو ستورو د کار په خصوصي اړخونو ډېر اهم او بنیادي معلومات وړاندې شوي دي، د میاں جمیل بېګ" په حقله لیکلے شوے مضمون کښې زمونږ ددې ې غوټۍ پیاتې شوي شخصیت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد بیا موندے شي.

اوس یو خوشخبرې دا دې تحقیقي لیکونو د ترتیب په حقله او بیا به د هغې په رڼا کښې د وکیل شاه د بیان د اسلوب د قدرونو لو کوشش کوؤم د تحقیقي لیکونو د پاره د بیان اسانه، د شاعرانه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

صفا
اړو پېچ نه عاري ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طریقه ضروري وي. د تحقیق ژبه رنګین بیاني نه، زغمي او نورو شاعرانه صنعتونو نه پاکه ده وي ځکه چې دا سې دژبې دومعنویت او صنعتګري د تحقیق مقصد ته په رسېدو کښې ګران والې پیدا کوي او اهداف ئې ګډوډ یا پس منظر ته لاړ شي. نو ځکه د تحقیقي نوعیت هغه لیکونه زیات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کولو په ځائې تحقیق ته پاملرنه شوې وي په تحقیق کښې د ژبې تیقن بنیادي اهمیت ضرور لري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په خپل کار د ښې یقینیت تاثر ورکوي. البته په تحقیق کښې د هم چو ما دیګرې نیست په شان فرعون رنګه دعوې او یوه حکمانه رویه هم د تحقیق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقیق کښې هر څو یو زړه ستړې او پېچیده عمل دے نو د تحقیق موادو د پېشکش دپاره مناسب یک ډول (PROSE STYLE) ځان ته یوه ګرانه مسئله ده او د دغې چل د لاندې کولو دپاره یوه اوږده تجربه ډېره ضروري ده -

میاں وکیل شاه فقیرخېل ځلمي دے، د تحقیق کړکېچنه لار هغه ځان ته په خپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوې نوې موضوعاتو په لټون نچل تحقیق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري. او ددې دپاره چې هغه کوم یک ډول خپل کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

به نور هم صفا او ساده شي. زمونږ ددې محقق د يک بنيادي تکنيک د تمهيد طوالت دے چې په کښې هغه د يوې خبرې په تکرار او د يو ټکي د متن او د فاتو په پړله پسې راوستو د اکوشش کوي چې د خپل تحقيق بنيادي نکته د لوستونکو زړهٔ او ذهن ته پر پساسي، کله ناکله د هغهٔ د يک په تکراري اسلوب د ټکو په معنويت کښې فرق پيدا شي خو د تحقيقي نکتې د اهميت په وجه مفهوم ئې بيا هم ذهن واخلي. د تحقيق په دنيا کښې د اغلي يکونو د ټولونه غټه خوبي د محقق نيک نيتي ده. د هغه رويه (approach) صحيح او د تحقيق هدف او مقصد ئې مثبت دے. وکيل شاه په تحقيق کښې د نيمګړتيا او د ناپوره خبرې قائل نهٔ دے، خپله نظريه او نکته ښهٔ په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زير تحقيق نکتې، نظر ئې، او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زيات د خپل هر تحقيقي يک په ختمېدو په د غې موضوع د مزيد لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. ددې هر څه په دنيا کښې زهٔ ښهٔ په ډاډ وېلے شم چې ميان وکيل شاه فقيرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقيق د شعبې يو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقيق په دنيا کښې د خپل نوعيت يو معلوماتي کتاب دے.

پروفيسر ډاکټر محمد همايون هما

هسکه مېنه شيخ ملتون - مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کریم داد الف نامه
او د هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوے لوے عالمان شاعران محققین مؤرخین تیر شوي او په دغه مختلفو دورو نو کښې ئې ځان له ستر مقامونه موندلي په دغه دورونو کښې دویم دور دے چې په یولسمه او دولسمه صدی هجري باندې محیط دے په دغه دویم دور کښې مونږ د دوو ډلو سره مخامخ یو چې یوه ډله د ستر صوفي او پیر بایزید روښان ده چې په روښاني ډله یادیږي او بله ډله د اخوند درویزه او د هغه د پیر سید علي ترمذي ډله ده چې ددې روښاني ډلې په مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هر کله ستر صوفي بایزید روښان د تصوف طریقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحریک بنیاد ئې کښېښو او بیا ئې د خپل نصب العین سرګندولو د پاره په پښتو ژبه کښې خیرالبیان نومې کتاب ولیکلو چې په هغې سره د پښتنو په سیمه په دیني او مذهبي حلقو کښې هلې ځلې او بې آرامي پیدا شوه او پیر روښان پیر تاریک نوم سره یاد کړے شو او ددې کتاب په زد کښې ددویمې ډلې ستر عالم اخوند درویزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب ولیکلو او د دغه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام وموندلو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه موږ ددین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت لاربښودنه یې راته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په دیني او عرفاني لحاظ په دغه دورکښې وده اوکړه په دغه دورکښې د اخوند دروېزه زوے اخوند کریمداد هم لوے علمیت او حیثیت لرلو په ۹۶۵هـ کښې زیږېدلے وُو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات یې هم را جمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند هم وو په ۱۰۷۲هـ کښې شهید کړے شو او په کانجو سوات کښې یې مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو ددهٔ ډېر تصنیفات دي چې په هغې کښې د دوي دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې یې ,, الف نامه " زیات شهرت موندلے اخوند دروېزه بابا هم الف نامه لیکلې د غه شان د دوي په کورنۍ کښې مصطفیٰ محمد او عبدالحلیم هم الف نامې لیکلې خو دوي نه مخکښې د الفنامو روښانې شاعرانو بنیاد اېښودے دے چې په هغې کښې د ارزاني - مرزا انصاري - علی محمد مخلص - دولت لوانړي غونډې لوې لوې شاعران شامل دي -

اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې دا یې د مخزن سره یو ځائے کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمي هېواد مل صیب په خپل کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤنه " په صفحه ۱۸۴ باندې لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر توري په يو بيت يا بيتونو كښې تشريح كوي د حروفو
دغه ډول اسرارو ته توجه زښتي په ځينو مذهبي او عرفاني
لارو كښې يو اصل گڼل كېږي.

د مثال په توگه مونږ د ملا دكو يمداد د الفنامه د بېلو بېلو حروفو
د يو يو شعر نمونه وركوو. لكه

الف:- اے طالبه الف يو گوره له فيمه
د دې دواړو معنیٰ هيمه

ب وجود ظاهر په بې شه
عين هغه عكس هوے شه

ت توحيد د ې سته گوره
چې جلوه كا نور د لوره

ث ثبوت دے د ذات دے
كل دا غيب ثبوت د لات دے

د غه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې يو تفصيلي كلام
ليكلے شوے دے د كو يمداد د الف نامې شرح ليكلې شوې ده چې
درې كسانو ليكلې يوه شرح د حاجي عبد الله رح قصوري "كلمات
الوافيات" ده دوېمه د حاجي بهادر كوهاټي رح "مفتاح الدقائق" ده
او درېمه شرح د عثمان ده د دې درېمې شرح په باره كښې د
افغانستان سر محقق گران زلمي هېواد مل "پښتو د خپل كتاب" د هند
د كتابخانو پښتو خطي نسخې په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن
سرخط لاندې ئې ليكي -

www.ketabton.com : د پښتو كتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغې شرح په پیل کښې دکريمداد ۱۰۷۳هـ ق مړ د
الف نامه شرح را غلې او تر الف نامه روستو ئې د مخزن
څنې نورې کښنې شروع کړې دي د شرح په دې نسخه
کښې دکریمداد الفنامه د "ن" تر پټې پورې را غلې ده
او نوره برخه ئې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده - شرح
په پارسۍ ده شرح په پیل کښې کومه مقدمه نۀ لري چې
د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پائې کښې
د عثمان نوم را غلے او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړے
خو باور ئې پرې نۀ يم -

او بیا ورپسې د دې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې همدا د مل صب لیکي -

مونږ ته دکریمداد د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې
دي چې دغه شرح مقدمه لري او شارحینو په مقدمه کښې
ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته
او په پائې کښې دا غلي دي -

" الهٰی تو حافظی محفوظ کن عثمان"

په همدې اساس ما د اشارې په توګه معرفي کړے دے
خو باور ئې پرې نۀ يم -

او بیا ئې د دې عثمان باره کښې د څېد بل يو کتاب چې ذکر ئې مخکښې
را غلے " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو ایجاد او ودې پړاونه"
په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې لیکلي

ارواښاد قاضي محمد عمران خان تپونکي (۱۹۲۹ء — ۱۹۸۲ء)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې د
شرح شارح په غالب ګمان عثمان نومیږي او د شرح په
پای کښې راغلي «الهي تو حافظي محفوظ کن عثمان»
د شرح مخزن د دې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبدالحلیم زوی دی او د عبدالحلیم
په زامنو کښې بیا دوه تنه یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان
دا نو د الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان لیکلې متعلق د ګران زلمي
هیوادمل صیب لیکنه او تحقیق. د محترم هیوادمل صیب د دې لیک او
تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څه لیکل د کرم
او کړه شي چې زما د غه لیکو سره نور نوي معلومات را برسېره شي.
او دا لیکل به هم د دغې شرح «په دنیا کښې وي کومه شرح چې په ریاست
ټونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې
هیوادمل صیب لیدلې کتلې ده دا به د ګران هیوادمل صیب د پاره د
خوشحالۍ باعث او ګرځي چې د دغه تذکره د انکشاف وکړم چې کومه شرح
دوي په ریاست ټونک کښې لیدلې کتلې او لا تر او سه په دې سیمه
چا سره معلومه نه ده هم د غه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره
د یو تفصیلي مقدمې د ماسره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده.
هیوادمل صیب وائي چې د ټونک د شرح نسخه مقدمه نه لري خو
زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو د دغه مقدمې یو څو
پاڼې شلېدلې دي او د خوش قسمتۍ په دغه شلېدلي پاڼو کښې
د مطلب [illegible] پاڼې موجود دي په کومه سره چې موږ په پوره خپل مرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو او دا په پښتو ژبه سره و ښيلې شو چې د دې شرح شارح عثمان دے او د ګران سر محقق هېواد مل صيب هغه شک په يقين کښې بدلوي چې وا قعي عثمان د دې شرح شارح دے د دې مقدمې نه به د لته کښې هغه اقتباس را وړ و او بيکلو په کوم کښې چې د وي يعنې حافظ عثمان د شرح سبب ښائي چې هغه څه اسباب دي چې دا شرح او بيکلې شوه دوي بيکي -

سيد علي ترمذي قدس الله اسره العزيز باخون حاجي البدعت و يقمع السنت عارف بالله درويزه رسيده بود نور رحمت الله عليه و ازين باعلم رباني شهبازان مکان ني محقيق اخون کريمداد عليه الرحمة رسيده است او به نور عالم وحدت معنى سي حرف را برزبان افغاني بيان کرده و آن معني هما حقائق و معارف الاهي بودند و آن حقائق و معارف الهي روشن و واضح به طالبان حق نه بودند پس احتياج به شرح ان معاني افتاد که معنى آن سي حرف واضح در روشن شود به طالبان حق اين يک سبب شرح شد و ديگر سبب شرح اين است که بسيار مومنان طالبان انسان واصل حق اند براي آنکه آن انسان واصل حق ما را بحق وصل کند و آن انسان واصل حق پوشيده است بحکم اين حديث قدوسي اوليائي تحت قبائي لا يعرفهم غيري پس تصنيف شد اين شرح که پوشيده نيست پس بدست هر کسے که اين شرح رسيد و اين شرح را از اول تا آخر در مطالعه اورد به کرامت مرات و انچه دران شرح است

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوهغه اقتباس دکوم نه چې معلوم شوچې حافظ عثمان د
دې شرح شارح دے اوهغه چې د شرح په آخرکښې «الٰهی تو
حافظی محفوظ کن عثمان» کوم الفاظ لیکلي اوګوان همواد مل صیب دَ
دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح یاده وي اوس نو د پس د
واضحه شوه چې نهٔ یواځې په دې الفاظو لیکلو بلکه په دغه ذکر
شوي د مقدمې اقتباس نه نو بالکل ښکاره شوه چې عثمان دا
شرح لیکلې - سکه چې مخکښې وئیلې شوي دي چې د کوبحداد دَ
الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چې نومونه کلمات الوافیات
او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح
ته نوم اېښودے دے دلته به هغه اقتباس راواخلو په کوم کښې
چې د دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي لیکي -

و نام نهاده شد این شرح را شرح واصلة الحق بامیدانکه
حق سبحانه تعالی مطالعه کند این کتاب او عمل کند این کتاب را به
سبب این کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است
معنی و همین دارد رسیدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همین
معنی است که محو شدن شده است

د دې اقتباس نه معلومه شوه چې د دې شرح نوم "واصلة الحق"
دے د دې نه پس په دې مقدمه کښې د دې کتاب د ابوابو ذکر دے
چې اول باب د علم توحید دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بران عمل کرد ومداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه وتعالیٰ که بوسیله این شرح آن طالب را بحق وصل کند به سبب آنکه وسیله بحق علم وعمل است پس سبب این شرح علم وعمل حاصل کرده ووصل حق عبارت از کم شدن بنده در حق ....

ددې شرح سبب د ډيکلو داده چې په دې د خدای پاک پېژندنه اود حق دنیا وه اودا هرڅه د دې دپاره د عمل اود حق د پېژندنو او غوښتونکو مومنانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي او ددې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح اورسي او نورو خلقو ته دِهم د فائده اود عمل علم سبب اوګرځي دا مقدمه ډېره تفصيلي ده خو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د ګران محترم ذلمي هېواد مل صيب هغه شک چې عثمان شارح دے اوکهٔ نه په یقین کښې بدلېږي هغه به دلته دا ورم چې هغه دا رښتیه دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار این شرح وسبب عمل این شرح این بنده ذلیل را که از هستی خود بریده است وبه هستی حق پیوسته است وخاکپای دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد کند که حق سبحانه تعالیٰ از ورا فیض شود وبدیدار خود مشرف کند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځائے په ځائے هغه حصې او لیکلې د کومې نه چې نوے معلومات موندَ ته تر لاسه کیږي او کبدے شي چې په دې مقدمه کښې نور هم څه داسې وي نحو ترکومه چې ما دا او کتله مونږ په کښې د شرح متعلق د عثمان خېل خیالات لیک دي د دې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کیږي چې د بسم الله الرحمن الرحیم نه پس لیکي -

ای طالبه الف یو کوره له فیمه

شرح ای طالب حق اگر طالب حقی صدقاً طریقه طالب این است اول
وجود وذات وصفات خود را همه نفی کن و وجود صفات حق را
ثابت کن پس از آں وجود وذات وتمام مخلوقات را نفی کن
وجود خدا را ثابت کن ....

دغه شان د دې شرح په پائي هم هغه الفاظ راغلي کوم چې محترم زلمي هېواد مل صیب په خپلو کتابونو چې ذکر یې په دې مضمون کښې راغلے لیکلي نحو د لته د غه آخرني اقتباس لیکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمېدو د لوئے خدائے شکر ادا کړي -

الحمد الله علی اتمام حمداً دایماً بدوام الله تعالی والصلوة
علی نبی محمد سید العالمین صلوة مُسْتَمِرَّةً باستمرار الله تعالی
الهی تو حافظ محفوظ کن عثمان عشي را از دین غیر حق
درهر دو سرائے بحرمت نبی محمد سید الکل مع الکل صلی الله
علیه وسلم بعد و معلوم الله تعالی و معدور الله تعالی و

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

علیٰ تابع کذالک بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب باختتام رسید تمام شد ـ

(۱) اقتباس ما دلته په دې وجه درج کړو چې محترم هیواد مل صیب کوم اقتباس د تیوشکي نسخې نه درج کړے په هغې او په دې الفاظو کښې څهٔ لږ د یو فرق دے لکه په هغې کښې "تو حافظ محفوظ کن عثمان ترا ازدیدن" درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې "دُ ترا" په ځائے "عشی را ازدیدن" د غه شان په هغې کښې "و در هر دو جهان" لیکلي او په دې نسخه کښې "در هر دو سرائے" یک دے ـ

د غه شان د کتاب لیکلو نېټه په هغې نهٔ ده لیکلې او په دې نسخه کښې بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب باختتام رسید لیکلے شوے چې میاشت او ورځ ترې معلومېږي خو کال نۀ دے لیکلے ـ

په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف نامې د شرح سره څهٔ تعلق نهٔ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي نو دا عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمٰن الرحیم نه شروع کېږي چې د دغې سرنامه دا رنګه ده ـ

بسم الله الرحمٰن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسلهٔ عالیه قادری بر مجاہدات شاقه آنحضرت نگاه کن و برکات ان حضرت که بمنزلهٔ آب حیات اند کوشش دل را پیوسته دار که آنحضرت چه میفرمایند ـ

اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نمی بودند تقریب حق

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالیٰ مر ترا هرگز میسر نمیشود ای غلام تفقه کن پس ازان اعتزاز کن ازانکه هرکه عبادت خدائی عزوجل کند بغیر علم است فساد بیشتر آزان بود که سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نور معلومات نیشته چې دے د کوم ځائے دے خوګوان محترم زلمي هیواد مل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل یو کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤنه" کښې لیکلي چې اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبدالحلیم بن عبدالله بن اخوند درویزه اولاد کښې دے او بیا دا هم لیکي چې په ټونک کښې د عثمان شرح مایدلی کشتې او دا شرح د ارواښاد قاضی محمد عمران ټونکي په خطي مجموعه کښې پروته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او وائي چې په دې نسبت سره عثمان زمونږ د خاندان سره تعلق لري او کړی ئې دا رنګه ملاوېږي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبدالحلیم زوی دے او د د غه عبدالحلیم په زامنو کښې دوه تنه یاد شوي یو عمران او بل عثمان -

ددې بیان نه معلومېږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چا په اولاد کښې دے څوکه موږ دې اضافي عبارت ته غور اوکړو نو موږ څه نا څه اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زه څه وایم د عثمان متعلق نو دا زما خپل یو سوچ او تحقیق کېدے شي دا څه ختمي خبره نه ده کېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي کهٔ موږ پورې په دې یوه نیمه کوښه سوچ اوکړو نو که چې وائي -

> پس ای غلام قادری اگر طالب سلسله عالیه قادریه برمجاہدات شاقه انحضرت نگاه کن .....

نو داسې معلومېږي چې عثمان هم د سلسله قادریه سره تعلق لري او د غه شان اخوند درویزه هم د تصوف په څلورو طریقو کښې د سلسله قادریه سره تعلق لري لکه چې اروا ښاد عبد الحلیم اثر افغاني صیب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درویزه په بیان کښې لیکي

> اخوند درویزه د پیر بابا علیه الرحمة د ښېر نه لاس نیوه کړې ده چې بیا روستو هغه يې خپل خلیفه او ماذون کړو په څلورو طریقو یعني قادریه - سهروردیه - چشتیه او کبرویه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طریقه شطاریه کښې هم خلیفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس اود عثمان په اقتباس کهٔ غور وکړے شي نو داسې معلومېږي چې عثمان د اخوند درویزه بابا د طریقه قادریه سره تعلق د هغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خیال د دې تعلق ساتلو وجه د نیکهٔ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نیکهٔ کوم اد د الف نامې شرح لیکي او زما د تحقیق یا دې په دوسره د کسانو محترم زلمي هېوادمل صیب هغه شک چې عثمان بن عبد الحلیم بن عبد الله وخوند درویزه په اولادکښې دے په یقین کښې بدلېږي او د قاضي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

عمران خان ټونکي د غه خبره ر دکوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې دے - وس د دې شرح باره کښې به لږ لیکل وکړو - دا شرح په توره سیاهي په خط نستعلیق کښې ډېره ښکلې لیکلې شوې ده او سره سیاهي هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند کویداد په محقق سره یاد کړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله م" الفاظ په سره سیاهۍ لیکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره سیاهۍ لیکلې د پاڼو شمېر ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ژبه پارسي ده کاغذ ئې د بل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه وظائف درج دي چې دا هم په د غه شپږو اضافي پاڼو کښې یک دي - د دې ټول بحث خلاصه دا ده چې کومه شرح سر محقق ګران زلمي هېوادمل صیب په ریاست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې لیدلې کتلې او لاتر اوسه په دې سمه معلومه شوې نه ده د غه شرح د راقم شو په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصل مقدمه لري

د دې مقدمې په رڼا کښې موږ دا و پېژنو شو چې عثمان د دې شرح شارح دے او عثمان د اخوند درویزه بابا په اولاد کښې دے او د ګران هېوادمل صیب د ورکړې شوې شجرې عثمان بن عبدالحلیم بن عبدالله بن اخوند درویزه مطابق صحي ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري په دې مقدمه کښې عثمان د دې شرح نوم "واصلة الحق" ایښودے دے د غه شان د کویداد الفنامه د عبدالله قصوري "کلمات الوفیات" د حاجي بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "واصلة الحق" په نومونو شره شرح معلومې شوې دا او د دې شرح متعلق زما تحقیق چې مې د خپلو قدرمنو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو په مخکښې وړاندې کړو چې د محققینو دپاره د تحقیق موجب اوګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصل الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هېوادمل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډېمي کابل ۱۳۶۴ هـ ش -

۳- هېوادمل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاونه لاهور ۱۳۷۳ هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۷۸ ع

۵- اخون درویزه مخزن پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۶۹ ع

۶- اثر افغاني عبدالحلیم روحاني رابطه و روحاني تړون دارالاشاعت باجوړ ملاکنډ ایجنسي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعید ختک یو شعر

د خټکو د کورنۍ پښتو ادب ته څه ورکول کښې د یره لویه برخه ده او په دغه کورنۍ کښې د یر نوموړي شاعران - لیکوال - ادیبان - عالمان زیږیدلي په هغې کښې د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال بابا ګټونلے او ورپسې اشرف خان هجري - عبدالقادرخان، سکندرخان ختک - صدرخان ختک - ګوهرخان ختک وغیره او دغه شان د خوشحال روښه روپرونه لکه فقیرجمیل بیګ - دهفوي زامن محمد صدیق ، محمد ابراهیم وغیره او دې پسې نور نسا نسي په دغه نزدې زمانه کښې بلکه په دغه زمانه کښې هم په دغه خاندان کښې سعید ختک هم په شاعرۍ کښې طبع ازمائي کړېده او یو د یر ښه صاحب دیوان شاعر تېر شوے - چې دیوان ئې ګران او محترم محقق ښاغلي همېش خلیل صیب چاپ کړے داېٔ لویه کارنامه ده - د سعید ختک متعلق ځنې محققینو خپله رائې قائمه کړې چې دے د افضل خان ختک زوې دے - او ځنې محققینو ئې په دلائلو سره رد کړې - دا ځائله یو تفصیلي بحث غواړي که لوئے خدائے ته منظوره شوه په دې به بحث کوؤ - د سعید بابا حالات په تیارو کښې پراته دي تر اوسه پورې چاته هم دده د ژوند متعلق واضحه معلومات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نښته نو هر چا د قیاس په تله تللي او چې چا هم څهٔ ویکلي بس هغه سند ګڼلی شوی . حالانکه تحقیق ډېرې پکار دي چې د دغه لوئے شاعر متعلق معلومات دا برسېره شي کهٔ نور هم څهٔ معلومات نهٔ وي نو پکار ده چې د دهٔ د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقیق) اوشي چې څوک دے . ګڼي د غه شان به يې څوک د افضل خان خټک زوی یادوي او څوک يې د چا بل چا څُکه چې اکثر زمونږ د څېړندوالو ته د چا نوم روکي   شاعر د ژوند حالات معلوم نهٔ شي نو افضل خان خټک خو چرته تلے نهٔ دے زر به يې د هغه زوی کړي ولې ډېرې سرخوږ کړي چې لا دیوان به يې ګوري د بېل بېل شعر جاڼه به يې اخلي د تحقیق په تله به يې تلي نو داسې ښهٔ نهٔ ده چې چا لري شاعر یا لوئے خاندان پورې اوتړي لکه چې کاظم خان شیدا پادري هیوز و ګیلي چې د افضل خان خټک زوی دی نو بس د هغه زوی شو . علي خان چې تر اوسه پورې په لویه شخړه کښې زمونږ عالمانو ګډ کړي او آخر يې د افضل خان زوئے ترې جوړ کړي . سعید خټک سره هم د غه لوبه اوشوه د افضل خان زوی يې کړو . دا دي ټولو په دیوانونو کښې چرته بل داسې لوئے ثبوت شته چې ثابته شي چې دوي څوک دي خو بس د چا پېرچن حالاتو مطابق يې په قیاس سره ثابت کړي .

د سعید بابا په دیوان کښې یو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے .

خان کهٔ اطلس د اشعارو ودلي دي
د دیو د ریو رونې تهوکي هم بکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لږ په دیوان د سعید نظر کړه
په ریښمان د شپې د ګنډلې دي

دا شعرونه د دیوان سعید مرتبه همېش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ د په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله رایې د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړي لکه د شال په توګه به د دې دیوان په صفحه "د" باندې د سعید ختک د سرخط لاندې د سریزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همېش خلیل صیب لیکي -

د غه رنګ یو رباعي کښې د خوشحال خان ختک د شاعرۍ
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس یې دغه بره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن لیک (حاشیه) محترم همېش خلیل صیب لیکي -

غالباً د دې د دریو رونړو نه مراد اشرف خان هجري ،
عبدالقادر خان ختک او سکندر خان ختک دي اګر چې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان - ګوهر خان هم
شاعران وو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې دې
دریو رونړو ته حاصل دے هغه دېر اوچت دے -

دغه شان د افغانستان یو بل ستر د روند ګوان او محترم محقق - شاعر - عالم صدیق الله رښتین صیب اوس اوس د اپریل مئ ۱۹۹۷ء کنه ۴-۵ میاشتنۍ مجلّه "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه خوړېږي په صفحه ۸۷ "د علي خان قاموني" سرخط لاندې د خپل تحقيق نخوړ داسې بيانه وي

اوس چې د سعدالله رسعيدخان ديوان چاپ شو نو دَ دې شعرنه پوره معلومېږي چې علي خان د سعيدخان رورد ے په قام ختټک او د افضل خان زوے دے۔ سعيد خان په يو رباعۍ کښې وائي -

خان کۀ اطلس د اشعارو اودلي دي

ددې درېو رونړو تږ کي هم نبکلي دي

د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې درونړه سعيد خان - علي خان اوکاظم خان دے چې درې واړه د شعر ديوانو نه لري -

دا خو وو ددغه شعر باره کښې د صديق الله رښتين صېب څېړنه ددې شعر باره کښې دغه دوؤ محققينو خپله رائې ورکړي اوکېدے شي چې نور هم پرې چا څۀ ليکل، تحقيق کړے وي اوزما دَ نظر وړاندې نۀ وي خو تر کومه چې په دې شعر باندې تحقيق شوے نوکۀ دغې ته په غور وکتے شي نو ددغه دواړو پوهانو دتحقيق له رويه ددغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے شوي لکه همېش خليل صېب د خوشحال بابا ذامن اشرف خان هجري - عبد القادر خان ختټک ، سکندرخان ختټک ياد کړي اورښتين صېب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان ذامن علي خان - سعيد خان -کاظم خان يادکړي دلته کښې دواړه پوهان ديو بل رد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي - نو څېړ د ا نو تحقیق دے په تحقیق کښې نو چې دریاب ته غوپه وهي نو ملغرې نو به ترې را اوباسي ددې شعر متعلق زهٔ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصرشان څېړنه روانې کول غواړم کېدے شي چې داسې نهٔ وي نو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه مخکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققینو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړي نو کهٔ زهٔ خپله رائې پېش کړم نو کېدے شي چې ددې نه نوره ښهٔ او دقیقه څېړنه اوشي او څهٔ حقیقت مېدان ته راشي زهٔ چې کومه رائې یا څېړنه وړاندې کوم هغه دا رنګه ده اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل ځانه ژوند یادهغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې وي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجد و چا د معمّې په شکل کښې اشاره کړې وي او چاکهٔ چرته هم څهٔ شعر لیکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بیانولو نه مخکښې روستو یعنې د سیاق و سباق په توګه یې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار نیکهٔ رونو متعلق پوره پوره تفصیلي قصائد لیکلي لکه خوشحال بابا وائي -

ـ چې د پلار د مرګ مې تېرشو پوره قـرن
د صفرې په میاشت او مره د مامور
یو زر اتیا کلونه د هجرت وو
چې د مور په نوا مې او مر مشر کور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

که په دې شعر غور اوشي نو ښه پوره پته لګي چې خوشحال بابا د
ځان ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کوم ده " چې د پلار د مرګ مې
تېر شو پوره قرن " ورپسې تر بلې مصرعه کښې د خپلې مور د
مړون نېټه لیکي او دغه شان نور مثالونه هم د پښتو زما د
دې مثال ورکولو مقصد دا دے چې هر کله هم چا څهٔ داسې شعر
لیکلے چې د هغې نه د یو واقعې یا څهٔ تاریخي خبره سرګندېږي
نو د هغې نه مخکښې روستو هم هغه شاعر یا لیکونکے تړلے شعر
لیکي ځکه چې د مخکښې روستنۍ تابع وي اوس به د دې خبرې
په تتبّع کښې د دې شعر وضاحت کوؤ او را ئې به لیکو د دې شعر
له لکه څنګه چې وړاندې اووښلے شو.

ګران هېښ خیل صیب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري ،
عبد القادر خان سکندر خان ، ختک او دغه شان محترم دېښتین
صیب علي خان ـ سعید خان کاظم خان مراد ختک ـ حالانکه که
په دې شعر مونږ د تحقیق په نظر غور اوکړو نو دا واضحه
ده چې د سعید بابا په دیوان کښې د رباعي دغه دوه شعرونه
ځان له درج دي نهٔ ترې مخکښې څهٔ واقعه یا خبره شته او
نهٔ روستو چې د دې مصرعې سره سمون اوخوري نو بس ځانله
بیله لیکلي شوې رباعي دا . په دې شعر

ـه خان کهٔ اطلس دا شعارو اودلي دي
د دیو د دیو رو ئیو تو کي هم ښکلي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غور او کړے شي نو ددې شعر په وجهٔ مصرعه باندئ ټول متفق يو چي د "خان" نه مراد خوشحال خان خټک دے او شاعر دهغوي دا شعار و صفت کوي او اکثرو ددغه خاندان شاعرانو خوشحال بابا په "خان" کلمه سره ياد کړے ـ او دا لفظ يئ د خوشحال بابا د پاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو هر کله چي ددې خان نه مراد خوشحال بابا دے او مونږ ټول يئ منو نو ورپسې مصرعه "د ديو درېو رونړو توکي هم ښکلي دي"

نه مراد ښنګه علي خان ـ سعيد خان کاظم خان ـ عبدالقادر خان ، اشرف خان هجري سکندر خان شو ولې چي د دغې مصرعې نه خوشحال بابا مراد دے او چي هر کله د غه شان خبره کېږي چي د "خان" يعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو ورپسې "د ديو درېو رونړو" نه د غه مختلف الخيال نوموته څه توک لري ـ

زما په خيال خو دا سې کېږے شي چي د سعيد خټک "د ديو درېو رونړو" رونړو نه مراد د خوشحال بابا دوېنه مراد وي لکه چي خوشحال بابا وائي ـ

يو مې سکه رور دے چي يئ لار د حق نيولې
دو رونړه مې نور دي يو په نم دوهم پئ نم

کليات خوشحال

نو چي هر کله د خوشحال بابا درې رونړه شته چي د هغوي نوم نه دا رنګه دي ـ د سکه رور نه يئ مراد فقير جميل بېګ دے ددې دو ورو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ځلوزي وه دوه روڼه يې ميړنه (ناسکه) دي چې يو يې شمشېرخان چې مور يې اميره وه بل ورور يې ميرباز خان چې مور يې مهمندزۍ وه د نوښار د ملک ميرباز لور وه - چونکه سعيد بابا د دغه زماني دے په دغه خاندان کښي تعلق لري دوغه خاندان د علم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف دے نو هغه ځکه ليکي چې د خان اشعار خوښکلي دي خو "د ديو" يعني د خان د دريو روڼو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې محکښي د خان ذکر دے او ورپسې وايي "د ديو" نو په دي "دريو" سوچ پکار دے ولې چې د سياق د سباق نه پته لګي چې محکښي ذکر شوي سړي روڼه يا دوي که څوک اشرف خان هجري عبدالقادر خان خټک - سکندر خان خټک يې مراد وے نو بيا به يې د خان نه پس دويمه مصرعه کښي په واضحه دا سې ليکلي وو -

"د ديو دريو زامنو توکي هم ښکلي دي"

نو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه دري واړه روڼه هم ښه شاعران وو او شعرونه يې ليکلي وو چې په دغه روڼو کښي يې خود فقير جميل بيګ د شعرو شاعري علم و ادب سره د تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي - چې د منظومو شعرونو سره سره يې د فارسي ګرانقدر نسخې په ښېړو حالاتونو کښي پښتو اکيډيمي کښي د دل تـذکرة الاولياء - نورمحمد يه په نومو نوقلمي پرتي دي پاتي شو دا دوه نور روڼه شمشېر خان او ميرباز خان نو کيدے شي چې پرته د دوي ادبي اثار وو يا وي خو لا تر اوسه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاس نهٔ دي راغلي او سعيد بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو
نو ځکه يې د "خان" د درې روڼو بيان کړے دے. او دغه شان
د پرڅېړندوال اوس هم داوائي چې د خوشحال بابا نور هم ډېر
کتابونه وو خو پته نيشته چې څهٔ شول کېدے شي چې چا سره
کورونو کښې پراتهٔ دي او ښائي يې نه. زما د دې تحقيق خلاصه
دا رنګه ده چې د سعيد بابا د دې شعر نه د خان درې روڼه فقير
جميل بېګ. شمشېر خان(۲) او مير باز خان(۳) مراد دي نه چې د خان زامن
اشرف خان. عبدالقادر خان. سکندر خان يا د خان نمسي علي خان.
سعيد خان، کاظم خان. او عجيبه خبره خو داده چې هر کله سعيد
خپله شعر ليکي نو بيا وائي په دغه درې روڼو کښې ځان حسابه
وي درې روڼه خو يکاردي چې نور وے. سعيد بابا په کښې نهٔ
دے شمار وائي چې شعر خو د هغه دے. دا وو زما د دې شعر متعلق
څېړنه خو د لته ته بيا يو ځل دا خبره تکرار ووم چې زما دا څېړنه
يا رائې ختمه نهٔ ده او نه صحي کېدے شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې
ترې زما د غه مراد وو. کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققين
ترې نه ښه او صحي نچوړ راوباسي.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ ز
۲- تاریخ مرصع د افضل خان ختک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په نوټونو سره د یونیورسټي بک اېجنسي پېښور له اړخه چاپ
۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل مهمند
۴- پښتو میاشتنۍ مجله ګڼه ۷-۵ نېټه اپرېل مئ ۱۹۹۶ ز د پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صَدیقؒ څوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تېر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې ئې ذکرونه شوی دے لکه د مثال په توګه پښتانهٔ شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقق او استاد عبدالحی حبیبي په صفحه ۲۶۷ لیکي۔

محمد صدیق یوخوږ ژبې ملّي شاعر وو چې د ۱۳۶۲ھ ق کال نه واوښا کښې مړ شوے دے او ورانې چې د ښېوې په کړیک کښې ښخ دے۔

دده یو غزل ښاغلي حبیبيؒ صاحب موندلے دے مطلع ئې دا ده

دا شکر دے چې مې یار راغے راغے

زلال د وصال مې دوبار راغے راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض ئې د پېښور یونیورسټي پښتو اکېډمي کښې په سلسله وار په نمبر ۲۳۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ ئې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتنۍ اباسین پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي روښان ساغر څخه هم د دې طبي بیاض منظومه خطي نسخه شته د دواړو نسخو په ابتداء کښې د غه شعر لیک دے۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاجي عبدالله زويه
اے صديقه تحقيق بويه
اول د غځ او دارو زده کړه
د غه پس يې ووايه کړه

دا صديق د ۱۳۰۰ ه ځوا وشا تېر شوے دے د پېښور ځوا و شا و سپېدو - بل يو صديق چې ارواښاد عبدالحي حبيبي پښتانه شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړے دے -

د صديق د ژوند حالات او د ديوان موندنه نه دے راسپړلے
وې چې کوم لږ غوندې اشعار يې موندل او ليدل ددې نه
معلوميږي چې دے يو جوشي او رښتيا شاعر دے ددهٔ
کلام کښې د عشق او عرفان جلوې بريښي او د تصوف
ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بيانه وي -

ددې صديق غزلې د پادري هيوز په کليد افغاني کښې يک دي په پېټ ستودي پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۴ء کښې راغلي دي د ديوان صديق يې دس وس يې موندلے شوے او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبياتو انستيټيوټ له اړخه د ارواښاد ځېړنوال دوست محمد شنواري په سريزه څخه په کال ۱۳۵۸ ه ش او ۱۹۷۹ء کښې چاپ شوے خو تر او سه دا معلومه نهٔ شوه چې صديق څوک دے د کوم ځائے دے د چا څهٔ دے د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د ديوان صديق په سريزه کښې ليکي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق هم زموږ د هغو پښتو ښو شاعرانو څخه
دے چې سوانح او پوره واقعات یې موږ ته
نهٔ دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو نوم ورو کو شاعرانو حالات
د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي یکه څنګه چې
وړاندې شوي چې ارواښاد حبیبي یې دیوان نهٔ وو موندلے خو
اوس د غه دے دیوان صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات
تر اوسه په پرده کښې پراته دي خو زهٔ غواړم چې د صدیق
د ژوند حالات د هغهٔ ځائے ځایګے د کوډنۍ تعلق د خپل تحقیق
په رڼا کښې یُ ځائے کړم خو دا هم یقین چې زما دا تحقیق ختمي او
آخري نهٔ دے کېدے شي چې نور دا نهٔ محققین یکوالړوي د خپل
تحقیق په رڼا کښې رائے ښکاره کړي او اصل مرام ته اورسي داسې
ډېر ښوانی شاعران تېر شوي چې ډېرو عالمانو محققینو پرې
بحثونه کړي او ډېرو ښو ښتنو ته رسېدلي او څوک د د غه
بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال
بابا کورنۍ ته ډېر لوړ مقام حاصل دے کهٔ خوشحال بابا دے او
کهٔ د هغوي کړنۍ زامن چې پښتو ادب ته یُ په نثري او منظوم
توګه لویه برخه ورښښلې د غه شان د خوشحال بابا رورچې جمیل
بېګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په خواجه جمال الــدین
او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو
ادب کښې نثر او شعر دواړه و ښلے او لیکلے نور کله چې د غه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو له کورنۍ ددې فن نه وا قفه وه نو د فقیر بابا زامن به هم لکه د خپل تره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب نه آشنا وي - او دغه شان به یې خپل خانداني روایات مرکون ته نه وي ورکړي او هم دغه شان تر اوسه دغه کورنۍ په پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندی او لوړ ساتلی دی چې لکه د خوشحال بابا نوم د سیاست او مرتبې سره سره په ادب باندې هم خور ور دی او د هغه ورور جمال خان (جمیل بېګ) روحاني دنیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې یې نوم تیاره کښې پروت دی درا قم د څېړنې په دنیا کښې صدیق چې دیوان یې او چاپ دی د جمیل بېګ (جمال خان) زوی دی او دا خبره زه د ځانه نه کوم بلکه د کلکو او معتبرو شهادتونو په رڼا کښې دلته لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د فقیر جمیل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان ختک کښې لیک دي چې د هغوی د یارلس زامن وو څلور یې بیباني وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دی او د فقیر بابا په مناسبت سره یې اولاد ته فقیر خېل میانګان وایې چې په پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دی چې د انجمن اتحاد جمال خېل (فقیر خېل) چشمی اکوړه ختک له اړخه د میاں فردوس شاه فقیر خېل په زیار او ډېر کړاو سره چاپ شوی ده دغه شجره نسب فقیر خېل له مخه د فقیر بابا د مشرۍ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

تول کورنۍ ددې فن نه واقفه ده نور فقير بابا زامن به هم
لکه د خپل تره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي . او دغه شان به يې خپل خانداني روايات مرکون
ته نه وي ورکړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے
چې لکه د خوشحال بابا نوم د سياست او مرتبې سره سره
په ادب باندې هم خور ورد ے او دغه ورور جمال خان (جميل بېګ)
روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
يې نوم تياره کښې پروت دے دا قسم د تخېرنې په دنيا کښې
صديق چې ديوان يې او چاپ دے د جميل بېګ (د جمال خان) زوي
دے او دا خبره زه د ځانه نه کوم بلکه د کلکو او معتبرو شهادتونو
په رڼا کښې دلته ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي. د
فقير جميل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان
ختک کښې ليک دي چې د هغوي د يارلس زامن وو څلور يې بيباني
وې دا قسم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقير بابا
په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل مياګان وائي چې د پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراته دي دا قسم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمې اکوړه ختک له اړخه
د ميان فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کوښښ سره چاپ
شوے دے دغه شجره نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نومونه يې دا دي:
محمد صديق (رح) - محمد اسحاق (رح) - محمد ابراهيم (رح) - محمد عتاق (رح) - محمد صالح (رح)
محمد صديق په ټولو رونو کښې مشر وو د فقير بابا د وفات نه
پس د پلار سجاده نشين وو مزار يې د خپل پلار د قبر د چار ديوارۍ
نه په مغرب کښې ځان له چار ديوارۍ کښې دے په خپل خاندان
کښې د فقير محمد صديق په نامه شهرت لري د پښتو عالم شاعر
صوفي ولي الله تير شوے دے راقم هم د محمد صديق په اولاد
کښې شماريږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب
اروا ښاد عبدالحليم اثر افغاني په خپل يو مقاله اخلاقنامه په
خوشحال ريويو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکيډمي پېښور يونيورسټي
کال ۱۹۸۷ صفحه ۳۵ بانديې ليکي -

افضل خان دا ذکر نه کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهيم
د محمد صديق کشران رونه هم دده د پلار محمد اشرف
خان نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو -

د صديق د ديوان باره کښې د افغانستان ستر څيړونوال ګران هېواد
مل زلمے په خپل يو تاليف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې
چې د افغانستان د علومو اکيډمي له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او
۱۹۸۴ ء کښې چاپ شوے په صفحه ۱۸ باندې ليکي -

ديوان صديق: - ويونکي: صديق - د تدوين کال نامعلوم
د ليک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعليق -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک دود ؛ خټکي ـ کاغذ نړے کشمیرے ـ

ددې کتاب په ګڼو غزلو کښې د خټکو ژبه لهجه استعمال شوې ده ددې پورته یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یک دود خټکي دے او په دې لحاظ هغه خټک وو که څه هم بل قوم سره یې تعلق لرلو نو خامخا به یې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا څو وو د یکوال په نظر کښې د صدیق خټکوالي ثبوت ـ او س را ځو د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زمانې د قوم د ځائے ځائې او مسلک پېژندنې طرف ته چونکه د صدیق د ژوند ني نېټه پوره نه ده معلومه نو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څه معلومات راکوي په د غه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۷۲ء) کال د اپریل ۳۰ مه نېټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وې چې د مغولي لښکو مشر د کابل صوبېدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول ځلوېښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي د دغې جګړې او هکوالي متعلق وائي ـ

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
سور په شهزاده کا دغه تورځونې غبېر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورانه ي زهٔ هلک ووم چې پرې ډوب محمد امین شو
ښهٔ ښهٔ شهیدان وو ډېر مغولي شو پرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزیب دے - ددې نه معلومه شوه چې صدیق په دغه وخت کښې هلک وو د دیوان صدیق سریزه کښې ستر محقیق ارواښاد دوست محمد شنواري دَ صدیق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) لیکي -

د هلک د کلمې تحقیق معلومېږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ ه ق) د کلونو په حدودو کښې زېږېدلے وي. د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ ه ق) وو په د غه وخت کښې صدیق خان هلک بولي ارواښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صدیق د زېږېدنې نېټه ۱۰۷۰ ه ق ښائي او هم دغه زمانه دَ فقیر جمیل بېګ زمانه وه د فقیر بابا د زېږېدو نېټه هم صحي معلومه نهٔ ده ځوک يې د خوشحال بابا مشر ګڼي او ځوک کشر د خوشحال بابا د زېږېدو نېټه ۱۰۲۲ ه ده نو کهٔ جمیل خان چرې مشر وي نو د زېږېدو نېټه به يې ۱۰۲۰ ه یا ۱۰۲۱ ه وي او کهٔ چرې مونږ يې کشر واخلو نو د زېږېدو نېټه يې ۱۰۲۴ ه ده د وفات کال يې ۱۱۱۶ ه معلوم دے او دا کال يې د ابجدو په حساب هم دَ شعرونو په ډېرا کښې لیکلے شوے - نو کهٔ چرې ۱۰۲۴ ه يې زېږېدنه وي نو د قیاس په دوسره کېدے شي چې واده يې د شلو یا دوېشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقیر جمیل بېګ واده دَ شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۴۲ سره چې شل کاله جمع کړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

نو ۱۰۴۴ هـ زمانه ترې را اوځي نو معلومېږي چې په ۱۰۴۴ هـ کښې يې واده کړے وي او چې محمد صديق يې د دغه روښتي واده نه پېدا کېږي نو د پورته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰ هـ کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ هـ نه چې ۱۰۴۴ هـ لرې کړې نو د پلار عمر يې په دغه وخت کښې ۲۶ د شپږ څلوېښت) کاله جوړېږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰ هـ کښې (۲۴) کاله دے او هم د غه وخت د هلکوالي وخت وي ددې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېګ زوی دے۔

دا نو يې وو د زېږېدنې او زمانې حال اوس ګورو چې صديق په دغه غزل کښې د خپل ځائے ځائګي باره کښې څه ليکي -

درېغه که وطن په تورو غرونو د صديق دے
مه وای په نوښهر ملک يې مه وای اشنغر

او بل يو شعر کښې ددې غزل ليکي -

که د زړه رضا دې ده چې مجنون ګودم
تر مجنون صديق بترشته په نوښهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې ليکي -

چې د زړه په راز مې نه پوهېږې څه کړم
په خصلت کښې مهمندي کړې خدا ے د نوری
د اناړو سرې دانې پېښ نه دے نه شي
خدا ے وتاته کړې اناړو کښې زېرې

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا اتلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې او شي نو هله به ترې نتيجه را ووځي په رومبني شعر کښې صديق نوښار او اشنغر ياد کړے او بل شعر کښې يې صرف نوښار ياد کړے. نو دا دې نه معلومه شوه چې دا هم د غه صديق دے کوم چې د جميل خان زوې دے او خوشحال بابا ورارهٔ دے ځکه چې دا دوي کلے اکوړے او چشمې او خوا و شا علاقې وې او حکومت يې تر لرې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په دې وجه صديق د خيل کلي چشمې او تنګاروچې د غه هم د دوي جائيداد او کلے وو ذکر په دې وجه نهٔ کوي چې دا وارهٔ کلي دي نو هر کله چې دا وارهٔ کلي په دغه لويه علاقه نوښار کښې شمار دي نو په دې وجه يې د نوښار ذکر کړے دے کېدے شي چې د اشنغر ذکر په وجه ځني ليکوال او لوستونکي د يو بل صديق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاريخ مرصع د افضل خان خټک کښې ذکر دا غلط او هغه ذکر د تاريخ مرصع په صفحه ۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې دا سې ليک دے

چې ناصر خان کابل ته اورسيد و ګماشته يې
د فوځ په معرفت د صديق چې د چارسدې
ملک وو د بارک شاه زوې په تحصيل روان کړه.

دا دې نه معلوميږي چې دا صديق بل صديق دے د چارسدې ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصر خان ګماشته دده په معرفت چارسدې ته راستلو دے په نوښار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې نهٔ اوسېږي د شاعرۍ ذکوټې هم نیشته شاعر نهٔ دے صدیق کهٔ ذکر د اشتغر کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب دیوان صدیق دے دغه شعر په وجه د اشتغر وي دا معلومه شوه چې دا صدیق د فقیر جمیل بېګ رح زوي دے د افضل خان خټک د ناکردو او جګړو دلاسه چې د غلا هر څهٔ په تاریخ مرصع کښې درج دي د تورو غروٗنو ارماني دا شنغر په لوړ هم دا غلے دے ددې صدیق اولاد دَ اشنغر په شېرپاؤ نومې کلي کښې په کمې تعداد کښې د فقیرخېلو میاں ګانو په نوم ځان له یو چم کښې مېشته دي صدیق په دغه وخت کښې په اشنغر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او څکه وائي

ع دریغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صدیق دے

موږه صرف په دې صدیق د اشنغر کوڅ نهٔ شو داسې خو دَ صدیق د ترهٔ زوي سکندر خان خټک په خپل یو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کوږ کښې فاقه نهٔ یم
همېشه د خپل وطن امید رجا خورم

دا شعر سکندر خان په د غه وخت وائي چې دے د غه وخت دَ وخت د آفریدیو علاقې جیناکوړ نومې کلي کښې وو چې د هغه ځایه به افضل خان په اکوړي حسې کولې نو ایا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جیناکوړ وو څکه چې په شعر کښې ئې جیناکوړ یاد کړے نو نا۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ہمیشه د خپل وطن ارمان رجا خودم

د غه بې هم یاد کړي نو د غه شان صدیق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او د ې شعر سره به څه کوو -

تر مجنون صدیق بتر شته په تو شهر

دلته یو ښکارا او واضحه ثبوت د صدیق د ځائے د هغه په دې شعر کښې موجود دے

چې دذره په رازې نه یو هیرې څه کړم
په خصلت کښې مهمندے کړې خدائے د خوړې

په دې شعر کښې صدیق د خوړې ذکر کوي او د خوړه هم د غه علاقه ده لکه خوشحال بابا هم په یو شعر کښې وائي

په تیراه په سوات په خوړه دره در شوم
بیام کوم لورې ته ته بیا یې اسمانه

او د غه شان صدیق د خوړې د علاقې ذکر کړو تشبیه د اندو سرو دا تو سره کوي کومې علاقې ته چې خوړه وائي یا چې کوم کلي په خوړه کښې آباد دې د هغې متعلق دوست محمد کامل او وائباد د تاریخ مرصع په نوټونو کښې په ۱۲۱۴ مخ کښې

خاورې ته نزدې مغرب رویه څخه شمال ته د سرائې
اکوړه جنوب څخه مشرق ته د منتهې مشرق ته
د توپل ځایونه د خټکو په خوړه تپه تحصیل
نوښهره کښې دې -

ستر محقیق سرفرازخان عقاب خټک په خپل تالیف تاریخ خټک مطبع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدیه پرېس پېښور چاپ کال ۱۹۶۵ء کښې په صفحه ۱۸۲ د خوړه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې دلته کښې لږ غوندې یو دوه کرښې رااخلم -

خوڑہ کا دوسرا اہم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو میں اکوڑخیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر جیں بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پېلوسې - د بهرو اوني ر کوکښې) ګوګړې په ګې تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دې او دو شه خلقو د آمدن ذریعه ده - دا خو وو د صدیق د ځائے ځائیګي باره کښې بحث او د دې بحث نه معلومه شوه چې دا صدیق د خټکو د علاقې وو او فقیر بابا هم د دې علاقې سره نسبت لرلو -

د دلته په بل یو شهادت د خوشحال بابا سره د پوخ نسبت د وراره او تره د هغه د یو شعر په رڼا کښې یکم هغه شعر دا دلته دے - دا شعر د دیوان صدیق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې یک دے -

دا غزل د خان د دې غزل جواب دے
که د استا ستر ګی را وچار یا سم ځان نه

په دې شعر کښې صدیق خوشحال بابا "د خان" توري په احترامي ځیګه کښې یاد کړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا د کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "د خان" په ځیګه سره په خپلو شعرونو کښې یاد کړے دے لکه عبدالقادر خان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټک چې د خوشحال بابا زوی دے د خپل پلار ډیر مشهور شعر په جواب کښې وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړو
درو غژن یم که بې خان وائي بل یو پښتون هسې

او دغه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښې وائي -

له حیا به تن د خان خوړلے نه شي
په دا خوي که هر څو زمکه بې حیا ده

کامګار خټک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چې کامګار اوو ے په پښتو کښې بې له خانه
له دا هسې کښلې نه دے هیڅ شاعر په خپل دیوان

سعید خټک هم وائي -

خان که اطلس دا شعارو ودلې دي
د دیو درې روښ تو کې هم ښکلې دي

د غه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکر څو ځایه د خان په احترامې نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعرا په شیدا باندې
دا دب په مقتضې د خان شرف دے
شیدا "خان" په دې کا میر د شاعرانو
که مړ، و ته بې عرض دې تا انشا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دي مشاهدو نه ثابته شوه چې صدیق هم د دغه کورنۍ
شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره سکه د هغهٔ د ژامنو
په خان په شعر کښې اخلي لور چاکهٔ ذکر کړے نو خوشحال ئې یاد کړے
خو خپلو زامنو او ورېرونو د خان په نامه یاد کړے چې په دغه کښې
د خپل سکه ورور جمال خان زوې صدیق ئې هم د خان په نوم یاده وي
د خپل خاندانې رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو
شعرونو کښې ښکاره دي او د دغه نفرت په وجه هغه پښتنو
ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خواره دي سکه په خپل یو غزل
کښې په صفحه ۱۰۷ باندې لیکي

تو ره شړی به ده ننګ نیمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش مندیل په سر
واره پوهې شول پښتانهٔ چې پسې د غلي
ننګ وته ئې شا کړه له مغلو غواړي زر
حق پښتنو دے کهٔ اوس بیا د ننګ د پاره
شُو په شهزاده کا د غه تور خوني په سر
شو
روان دي زهٔ هلک وم چې پرې دوب محمد امین
ښهٔ ښهٔ شهیدان وو چې پر مغول شول پرې دبر
هیڅ نهٔ دي نابوده یوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم ئې د زمري دے تر شمال دي لا بستر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځنې که منصب خوري خوار کوړ په خپل وطن دي
پسې شو د مغولو حمزه کوره ګیر ي خس
حال د پښتنو د ننګ په کار کښې را ښکاره شو
واړه هیڅ کاره نه بې حیا نا مرد بشن

په دې شعرونو کښې یې زیات رنګ د خوشحال بابا د خیال ښکارې صدیق هم د هغه پښتو غند نه کړې ده کوم چې د مغولو په سرو سپینو پسې منډې وهلې او خپل ننګ یې په هغوې خرڅ کړے وو او د دې شعر نه یې خو هغه خاندانې جذبه غیرت ښکارېږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند اپمل شته نه خوشحال دریا شته
نه د بنګر غلجي - له پښتنو خالي شو غر

او د غه شان د خپل ننګیال توریال تره خوشحال بابا وینه د صدیق په رګونو کښې تېره شوې ده او صدیق هم د میړني خلقو ستاینه کړې ده په دې حقله څېړونوال دوست محمد شینواري په خپله سریزه کښې لیکي -

په کلاسیکي ادب کښې صدیق د نورې پوړې شاعر دے په اشعارو کښې یې ډېر داسې غزلې شته چې په نازک خیالۍ کښې د حمید او شید شعارو استوول دي د شان د پاده د دیوان په غزل ۱۰۹، ۳۰۹ کتلے شئ خو صدیق باندې د خوشحال رنګ زیات یو دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي صدیق د توري مېړنتوب شجاعت ستېن شاعرو دے لکه وائي

مېړنې په مېړنتوب سره یادېږي
د نامردو کله څوک وائي سندري
د زمري نامه پرې کېږده نوی ځځه وي
ځوان به ځان کاندي د تورو په مېدان غوځ

څنګه چې ارواښاد حبیبي او ارواښاد دوست محمد شینواري ویلي دي چې صدیق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو خو د لته کښې موږ ګورو چې صدیق د واقعي د تصوف او سلوک د دورونو نه تېر شوے وو د هغه صوفیانه شاعري که او کتے شي نو د شعرونو نه معلومېږي چې صدیق مریدي تصوف هم کړے دو یعنې صدیق د یو کامل پیر نه بیعت هم کړے وو او مریدي یې اختیار کړې وه لکه دا لاندېني شعرونه موږ ته ښائي -

هر چا وته خوږه تریخي شکر دي
د صدیق وئیل د پیر له برکته
د مرید تعظیم د پیر عزت طلب دے
د استاد طلب نه ئې مردوده
تمامي قباحت دا وي که باور کړه
چې مرید د خپله پیره شي مردود

او د غه شان د دیوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پروا به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو، مسئلو، د پیرۍ او مریدۍ ادابو نه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې د یو استاد حیثیت لري صفه ځکه چې د صدیق پلار فقیر جمیل میاں هم یو ستر روحاني مقام درلود او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوي الله په معرفت او د حق رښیا موندلو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم ددغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې ئکه د پلار لوړ مقام لرلو. ددې دومره تفصیلي بحث نه پس موږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنامه نهٔ دے سوانح ئې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه رورجمیل میاں (جمال خان) مشر زوئ دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر انداز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دے۔ د خوشحال د وخت د جګړې ستاسته يې کړې خپله علاقه او
کلي يې خوږ او خوښاد ښښلي دے۔ او د خوړې کس کښې يې ستاېلي
دي د مغلو بد يې ويلي دي د خوشحال بابا په شان يې د
ميړنتوب بهادري شجاعت ستاينې کړي۔ او څنګه چې يې د تره
د اپسل خان او دريا خان سره د صفوي د ميړنتوب په وجه مينه
ده نو د غه شان يې د اپسل خان، دريا خان او خپل تره
خوشحال خان سره خپله مينه ښکاره کړې۔ د تصوف د مختلفو
منازلو او درجونه واقف او د دغه مکتب استاد کامل دے او
صوفيانه اشعار يې هم ويلي ځکه يې ختکو الله ده که چرې د
بل خاندان سره يې تعلق وے نو په ديوان به يې د بل چا
رنګ زيات وو خو معلوميږي چې د خپل تره په وجه يې
په شعرونو د صفوي رنګ زيات دے او د پلار په وجه يې د
تصوف رنګ ور دې تر لو شواهدو نه معلومه شوه چې صديق
د جمال خان رجيل بيګ فقير بابا زوي دے د خوشحال بابا وراره
دے او دا صاحب ديوان شاعر صديق دے د بده مرغه د دوی
د پلار حالات لا په تيارکښې دي نو په تېره تېره يې د دوی
حالات دا وه د صديق متعلق د راقم رائې او څېړنه نوي
الله دې اوکړي چې نور تحقيق پرې اوشي او نوي معلومات
دا برسېره شي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هیواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴م
۲- فقیرخېل فردوس شاه میان شجرهٔ نسب فقیرخېل میان گان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱م
۳- رضا محمد افضل پروفېسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴م
۴- خوشحال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷م
۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه سمون د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹م
۶- دیوان د سکندرخان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره ادارهٔ اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۳م
۷- عقاب خټک سرفرازخان تاریخ خټک حمیدیه پرېس پېښور ۱۹۷۵م
۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پرېس پېښور ۱۹۵۸
۹- حبیبي عبدالحی پښتانهٔ شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور
۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل نوټونو سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم څوک دے

ابراهیم څوک دے؟ د کوم ځائے دے؟ د چا څهٔ دے؟ د کومې زمانې دے؟ دا یو څو سوالونه دي چې ددې پښتاني شاعر په باره کښې پیدا کېږي خو زموږ لیکوالو ډېر په آسانه حل کړي دي. هغه ځکه چې ځان ته دومره سرخوږے ول نهٔ دي پکار بس خو یې د ځینې د کتابونو پاڼې وکول پکار دي. خبره دے کهٔ نور د علم تنکي پرې بیا اډانه کوي. حوالې د پاره بیا کتابونه راخلي او هغوي پرېږدي هم یې توکه لیکي د تېرولو نه مخکښې به زهٔ دلته د ابراهیم باره کښې دَ مختلفو لیکوالو محققینو د کتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې دَ هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې. د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته او لیکم نو بیا کهٔ زهٔ د خپل تحقیق په رڼا کښې څهٔ لیکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اسانې وي. په دې نوم باندې ډېر شاعران تېر شوي دي. خو دلته چې د کوم ابراهیم ذکر کېږي د هغه غزل په "چمن بې نظیر" کښې را غلے دے. د پښتو شاعرانو د غزلو یو خطي مجموعه ده. یو انګرېز محقق "پادري هیوز" د دغه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کلید افغاني" د دې شاعر هم یو غزل را خستے دے. د کلید افغاني په سر کښې د افغانستان دَ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقیق عبدالله خدمتګار په هر شاعر تعلیقات درج دي هنوي لیکي -

د چمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښي یو احتمال دا دے چې نوموړي دي د کالوخان د غه ابراهیم شاه وي ځکه چې دي د کلید افغاني د تدوین د زماني د شاوخوا اولسي شاعر وو او د فیاض کیسه چې په کلید افغاني کښي راغلې ده ده تشکیل کړې ده د دې نوموړي شاعر په باره کښي نور څه معلومات چا ته هم نیشته - (۱)

ستر محقیق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښي د پښتو ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء په صفحه ۹۳ء باندې لیکي -

راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پټ ستوري د تحقیق په لړکښي د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د اخون قاسم فوائد شریعت نوم کتاب په لاس ورغلو چې په پښتو اکېډمي کښي موجود دے په آخر کښي لیکلي دي

"محمد ابراهیم متوطن خټک مصري بانړه"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغاني کابل چاپ صفحه ۹۱۱ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوهر کله چې صفي الله ختک د بانړي مُلا) د مصري
بانړي نوښار تحصیل وو نو کېدے شي چې ابراهیم
څخه ورځې په مصري بانړه کښې هم تېرې کړې وې
او ځکه يې صفي الله ختک په تېروشوؤ عالمانو
کښې ذکر هم اوکړو.

د ابراهیم باره کښې د افضل رضا صیب د وېښانه پس هفوي د ستر
محقق او ارښاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب یک هم په دې کتاب کښې
هم په دغه صفحه ۴۹۳ لیکي -

د ښاغلي اثر د ییک مطابق ابراهیم د سوات دَ
مشهور بزرګ پیر بابا صیبؒ په اولاد کښې یو
ډېر لوې عالم روحاني بزرګ او د پښتو ژبې
د بخواني طرز اسلوب په لیکونکو کښې د موزوني
طبقې شاعر او ادیب تېرشوے دے.

په بل ځائے کښې هم په دغه صفحه ۴۹۳ د پټ ستوري کتاب
پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صیب یک لیکي -

او د ابراهیم د لیکلو طرز د اخون درویزه د سبک
په پیروی کښې دے هر کله چې صفي الله ختک
په میاشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ھ کښې د ده ذکر دَ
تېرو شوؤ عالمانو په حیث سره کړے د ے
او د میاں صیب محمد عمر د چمکنو زوې عبیدالله
میاں ګل د خپل کتاب " هفت پیکر " په دیباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې دده دړې قيصې نوم ياد کړے دے او حضرت
مياں ګل په ١٢٢٣ ھ کښې وفات شوے دے نو
وښلے شي چې حاجي ابراهيم بابا د ١٢٠٠ په زمانه
کښې تېر شوے دے۔

اوس راځو د ښاغلي محقيق پروفيسر محمد افضل رضا صيب د يل کتاب
د "پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ١٩٧٨ء صفحه ٤٤١
باندې يک ته هغوي دده نوموړي شاعر باره کښې ليکي۔

ابراهيم د سوات اوسېدونکے وو۔ د پير پرشنده
صيب په اولاد کښې وو د ١٢٠٠ ھ په زمانه کښې
تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سيف الملوک
قيصې هم ليکلي دي۔ قلمي ذخيرة کې په
قبو کلي کښې دفن دے لاندېنے يو غزل کې
کليد افغاني کښې نقل کړے شوے دے۔ غزل کې
د پښتو د قديم غزل ټولې خوبۍ لري نوموړي
غزلې کې راقم الحروف "پټ ستوري" کتاب کښې
درج کړي دي۔

د افغانستان ستر محقيق او نوميال ليکوال ارواښاد عبدالحي حبيبي
صيب د ابراهيم په باره کښې دخپل تاليف پښتانهٔ شعراء اوله حصه
چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنون کال ١٩٨٧ء صفحه ٧٥
باندې ليکي۔

ابراهيم هم د هغه شاعرانو نه يو دے کوم چې په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

گمنامۍ کښې مړ دے - حالات او دیوان ئې نهٔ دے پاتې ددهٔ بس د کلید افغانې په ذریعه یو غزل تر دې وخته ژوندے پاتې دے او دے مونږ د هغې په وجه دیو ښهٔ شاعر په حیث پیژنو -

س

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرد یم
سر پر ښکړے په میدان کښې د عشق فرد یم
د عشق نوم ځکه په ما باندې سهې شهٔ
وچې شونډې نوندې سترګې کونه زرد یم
د یادداشت بهره به بیا مومم امید دے
لکه تن چې مشغول شوے په یادګود یم
کهٔ مې سر او مال د یار په مینه لاړ شي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پرې ګرم یا پرې سړیم
تعلق هستي مې دوارہ پسې شا کړه
جریده د عشق په لار کښې روان فرد یم
دامن وا خله چې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د یار په در کښې لکه ګرد یم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهیم ځکه منت بار د اهل درد یم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان بل ستر محقق هېواد مل زلمي هم د ابراهيم باره
کښې ليکي -

ابراهیم از شعرای قدیم پښتو است پادری هیوز غزل ابراهیم
را از چمن بے نظیر در گلید افغانی منتخب کرده ابراهیم غزلیات
عشقی میسرود تذکره نویسان، پښتو شعر و شرح حال ویرا
ضبط کرده اند از دست -

٣ بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شول
براهيم څکه منت باد د اهل درد يم (٢)

دا نو وو د ابراهيم په باره کښې د مختلفو محققينو د تاريخ په رڼا
کښې د ابراهيم په باره کښې د مختلفو محققينو د تاريخ په رڼا
څهٔ بر شان پېژندنه چې څوک وو د کوم زمانې وو - شاعر وو
بزرگ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقيق باندې بر شان
سوچ پکار دے او چې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي
چې د غه ټول تحقيقونه د تضاد ښکار دي او په يو وخت مختلف
بيانونه بيان شوي دي ښاغلے افضل رضا صيب په يو ځائے کښې
ليکي چې د يو خطي نسخې له مخه متوطن ختيک د مصري بانړې
نوښار وسېدونکے دے او په بل ځائے کښې د اثر صيب په وينا

٢- زلمي هېوادمل فرهنگ زبان و ادبيات پښتو چاپ وزارت
تعليم و تربيه کابل کال ١٩٧٧ صفحه ٧، ٨

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق دے چې د سوات د پېښ پرش، اولاد کښې دے او هم هغه غزل ئې لیکي کوم چې جیبي صیب لیکلے دے.

البته اروا ښاد جیبي صیب په گمنامه شاعرانو کښې اچولے دے او هغوي ته ئې حالات نهٔ دي معلوم د هغوي دا لیک دَ قدر وړ دے.

دا څنګه چې بړ د خپل نظر په تله او تلو هر چا ته حق حاصل دے چې څېړنه اوکړي زهٔ څېړنوال نهٔ یم خو دلته د ابراهیم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله یو نظریه لرم. او خپل دې یک ته حتمي نهٔ وایم. دلته راقم الحروف د تېر شوي یک او تحقیق په رڼا کښې څهٔ معلومات او د خپلو معلوماتو د ذ تحریر کړې یو کول غواړي. او نوستونکو ته د ابراهیم په باره کښې خپله څېړنه پېش کول غواړي.

دَ ابراهیم غزل په چمن بې عدیل و گلشن بې تمثیل کښې چې د میان نخوګل کاکا خېل تالیف دې کښې ذکو هم شته میان نخوګل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ه کښې لیکلے دے او په دې کښې د ډېرو غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغیره، تر وخته وو.

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو د داخلي او خارجي شهادتونو ضروري دي د چاپېرچل حالات او د نژدې زماني حالات دَ هغې نه پسته حالاتو تحقیق بیا هله پکار دے داسې نه چې بې توکه بې تحقیقه کله د سوات او کله د مصري بانړې راقم الحروف

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

چې کومه نظریه د ابراهیم باره کښې پېش کوي هغه به د بره درج
شوي شهادتونو په تله تلي او پېش کوي به يې -

میان، نځوګل چې د کومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے
دے نو ابراهیم يې د کومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د
ده غزل د کومو شاعرانو د وخت سره قافيو رديفونو سره سمون خوري
نو دې نه په معلومه شي چې دے د هغه وخت شاعر دے نو، سرچ
په موږ ته يو لار اوښائي زموږ رهنمائي به وکړي او بيا به موږ په
دغه لار خپل مرام ته تګ کوو د دغه زمانې په شاعرانو کښې خوشحال بابا
هم ياد شوے دے پښتو ادب بانې دده او د دوي د خاندان لوي
احسان دے - خوشحال بابا نه راواخله زامن - لمسي کړوسي يې هم
د پښتو ادب خدمت کوي لګيا دي - او پښتو ادب ته وده ورکوي -

دغه شان د خوشحال بابا مشر رور چې په جمال خان - جميل خان
خواجه جمال الدين نومونو باندې په مختلفو موقعو ياد شوے
هغه هم لکه د خپل رور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي ميدان کښې
د خپل رور خوشحال بابا نه روستونه وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان
بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړې وه د دې هم څه باوجود جمال خان بابا شاعري
هم کوله د شاعرۍ باره کښې افضل رضا صاحب پټې ستورې نومې کتاب او د افغانستان نوميالي
او ستر ليکوال عبدالله خدمتګار بختاني په پښتانه شعراء ټوکم
ټوک کښې په دو مېنو صفحو کښې ذکر سره د هغوي د شعرونو
غزلو ډېر په وضاحت سره کړے دے - د دوي خطي نسخې "تذکرة
الاولياء" او "نور محمديه" په نومونو په فارسي ژبه کښې ليکلې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمۍ پېښور کښې پرتې دي د غه شان الرشيف مسئي افغانستان کښې هم يو خطي د فارسۍ نسخه پرته ده چې وس وس هغوي د مناقب شيخ رحمکار رح په نوم چاپ کړې ده زما ددې مطلب داد ے چې د خو شحال بابا سکه دور هم په ادبي ميدان کښې د چانه روستو نه دے نو دغه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خاندانې روايات قائم او برقرار ساتلي دي ـ لکه د جمال خان بابا زوي محمد صديق چې د هغوي نه پس سجاده نشين هم وو د هغوي ديوان چې د کابل نه د "ديوان صديق" په نوم چاپ دے ـ

راځم خپلې مدعا ته چې ابراهيم زما په نظر کښې څوک وے ترکومه چې زما تحقيق دے نو ابراهيم گمنامه نه دے د جمال خان بابا زوې دے سکه د خپل تره او پلار شاعر وو ـ صوفي وو بزرگ وو ـ لوستونکي به وائي چې تا سره څه ثبوت دے د دې به زه د خپل کوان مشر مياں فردوس شاه فقيرخېل د مرتب شوي شجره نسب نه حواله ورکړم ـ

د جمال خان بابا څلور بيبيانې وې د هغوي ديار لس
زامن وو په هغه بيبيانو کښې د بي بي رابعې
چې په قام اسماعيل خېله وه پنځه زامن وو
چې نومونه ئې په دې رنګ دي ـ

۱ـ محمد ابراهيم ۲ـ محمد اسحاق ۳ـ فقير محمد صديق ۴ـ محمد عتاق ۵ـ محمد صالح (۳)

۳ـ فقير خېل فردوس شاه مياں شجره نسب فقير خان خېل (فقير خېل) ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمې اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یو بل ثبوت چې د غه شاعر چې ذکر یې په چمن بې نظیر کښې
بې تمثیل میان افضل گل او کلید افغاني کښې یادونې شوي کړي
دي گمنام نه دي گمنام ځکه دي چې څه تحقیق نه دي کړي د
فقیر جمیل بیگ رح جمال خان رح زوی دی ځکه یې هم په دغه کتاب کښې د
یوې زمانې د شاعرانو په قطار کښې ځای کړي دی.

د غه شان سباغلي افضل رضا صیب لیکي چې هغه د مصري باندې
متوطن خټک چې د تحصیل نوښار یو کلی دی او سپید و نیکه وو د مصري
باندې لي. محل وقوع مصري بانډه په اکوړي کښې د سیند په غاړه
ده بلکه دا هم د پښلې شي چې اکوړي او مصري بانډه کښې فرق
نه وو بلکه هر کله چې سیند یعنې اباسین خپل رخ بدل کړو نو
مصري باندې یې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرو
کښې په تاخت هم یاده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمې - اکوړې
نهال پوره - نظام پور - شیدو او د غه شان په نورو ځایونو
کلو کښې آباد دي. دا هم یو ثبوت دی چې کیدی شي چې ابراهیم بابا رح
په مصري بانډه کښې سکونت اختیار کړی وي ځکه چې مصري بانډه
او د غه ټول نزدې ځایونه کلي د هغوی ملکیت او جایداد و

د دې په زړه د ثبوت په توګه د ارواښاد ستر محقق عبدالحلیم
اثر افغاني صیب یو یک ته د لوستونکو پاملرنه را وګرځوم هغوی په
خپل یو مضمون چې سرخط یې "اخلاقتانه" دی کښې لیکي -

افضل خان دا ذکر نه کوي چې محمد اسحق رح - محمد ابراهیم رح
د محمد صدیق رح کشران رونه هم ده د پلار محمد اشرف خان رح

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو په شال کښې د "فقير ابراهيم چشتي" سهروردي يو غزل داوړم -

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرديم
سرپرې کړې په ميدان کښې لکه فرديم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهيم ځکه منت بار د اهل درد يم (۴)

هغوی يکي په دې غزل کښې مصرعه جريده د عشق په لار کښې روان فرديم دا ښائي چې ابراهيم په مقام د فرديت کښې وو چې د فنا في الله مرتبه ده چرته د مقام فرديت خاوند ابراهيم او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري ليکن افضل خان يې ذکر نهٔ کوي -

دا وو د اثر صيب يک - د لته کښې اثر صيب هم دغه ابراهيم باره کښې بل شان ليکل کوي - کېدے شي چې هغوي په دې نتيجه رسېدلے وي چې هغه محکښې تحقيق سهي نهٔ وو بلکه هر کله چې هغوي ته معلومه شوه چې د جمال خان بابا په زامنو کښې هم شته او د مصري بانړې او سپدو ښکے دے نو درې ته معلومه شوه چې دا ابراهيم د جمال خان بابا زوې دے - جمال خان بابا چې په فقير بابا مشهور دے د غوثيت او قطبيت د درجو ته تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ريويو شماره ۵ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربیت کړے او وخت په وخت ئې زامن هم سجاده نشین پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو نه تېرشوي او شاعرۍ ئې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په یو غزل کښې وائي

چې خبر په اسرار نهٔ شي د هو هو
په هغو بدېږو د هر چا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتوې زهٔ کړم
د غافلو په غزا کړ ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست وي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې کړه په کو کو
بې افتابه ذره چا لیدلې نهٔ ده
ښکاره وي د نمر په مخ سره یو یو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اور مې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نهٔ شي براهیمه
مرچې زړې کهٔ په سل حُله کړې فو فو (۵)

د عبدالقادر خان خټک یو غزل هم په دې قافیه باندې لیکلے شوے دے.

۵- رضا محمد افضل پټ ستورې پښتو اکېډمي پېښور پوهنتون ۱۹۸۴ ص ۴۹۷

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاموندلې دې نارې وهي هو هو
څوک طالب څنې پښتنه کا کو کو
عریشان يې پرستش کا له قوشیا نو
فرشیان هم پسې ګرځي په سو سو
د دوی خبرې مه کوه مطربه
په نغمه کښې یو یو وایه نه دو دو
چې را غلې له عدم دې وجود ته
اواز یو ترسبله کا چې به څو څو
د ځواني شاهین یاغي شو رابه نه شي
که فریاد د عبدالقادر کاندې قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دے۔ دغه شان په چمن بې نظیر کښې د خوشحال بابا عبدالقادر خان خټک، اشرف خان هجري، کامګار خټک، سعید بابا سکندر خان خټک وغیره وغیره د هغه شاعرانو غزلې لیکلې شوي دي کوم چې دغه تول دیوې زمانې شاونخوا وو۔ او ابراهیم بابا هم د دغه زمانې د شاعرانو په قطار کښې اچولے شوے دے۔

په تول تفصيلي بحث به نن پرېز نظر وا چو۔

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ھ ده۔ د ابراهيم بابا زمانه ۱۲۰۰ھ لیکلې شوې ده خو د زمانه نظر کښې د عبدالقادر خان خټک همزولے کم و بیش د ۱۱۴۲ھ د زمانې دے ځکه چې غزلې يې د يو بل په قافیه پوشان ښکاري۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسري باندې اکوړي او سپد ونکے دے دغه يې د اوسېد و اوکلي ثبوت دے بل ثبوت يې دا سي نیشته چې چرته په یېک کښې را غلے وي د ابراهیم بابا په غزلو نو باندې د تصوّف رنګ هم پروت دے.

ابراهیم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دي دزمانې په شاعرانو کښې بنودلے شوے دے.

د خوشحال بابا د سکه ورور جمالُ خان بابا په شجره کښې د ابراهیم بابا نوم شته او د زمانې سمون يې هم د هغوي د زمانې سره دے.

ددې تحقیق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهیم بابا هم د جمالُ خان جمیل بیګ فقیر بابا زوې دے د مور نوم يې .بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه. ضروري نهٔ ده چې بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما ددې مضمون لیکلو مطلب دا دے چې نور پیاوړي محققین دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څهٔ اولیکي چې راروان نسل ترې خبر شي.

کتابونه:

۱- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۲- رضا محمد افضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۷۸ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ځېړندوي عبدالله خدمتګار غتاني په سریزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -

۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء

۵- هیواد مل زلمي فرهنګ زبان وادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء

۶- خټک عبدالقادر خان ګلدسته خټک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۷- حبیبي عبدالحی پښتانه شعراء اوله حصه یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

۸- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد جمال خېل چشمئ اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

نوم ورو کے شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله - خاندان او قوم کښې ډېر لوئے لوئے شاعران - ادیبان - عالمان تېر شوي دي چې ځنې ښکاره دي او ځنې اوس هم په تیارو کښې پټ دي را برسېره کول غواړي - خو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګودونو کښې پټېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو زموږ د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لویې لویې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې ځوندي پراته دي او د دغه خلقو سره یې هېڅ قدر و قیمت نیشته او د دغه ناپوهۍ په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لے شي چې زموږ د پاره ډېر لوئے زیان دے کهٔ چرې د غه قیمتي علمي سرمایه را برسېره کړے شي نو دا روان وخت نسل به ترې ډېر څهٔ زده کړي - ولې چې د دغه نومورو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منوّر شو بلکه دا روان نسل به هم په دغه لار خپل تګ تېز کړي او ذهني ثقافتي

سیاسي علمي پر مختګ به نور هم مخ په وړاندې کړي خو ددې
هر څهٔ با وجود داسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوي غواړي
چې د هغوي د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړے شي په دې
سلسله کښې چې زهٔ ئې د کوم نوم ورکي شاعر ـ عالم نوم رابرسېره
کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنړم او د هغوي ورک
قلمي آثار راښکاره کولو باندې خپله مقاله بنائسته کوم په دې
سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم
ورکي شاعر ـ عالم میان محمد سعید دے بائچې اول په دې رڼا
وا چوو چې دوي څوک دي د کوم ځائے دي په کومه زمانه کښې
ئې ژوند تېر ولو او د کوم خاندان څخه تعلق لري ددې معلوماتو
حاصلولو د پاره به موږ دوه لارې خپلوو یو لار د میان محمد سعید
د قلمي آثارو په رڼا کښې او بله د هغوي د خاندان د افرادو
دیک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې
سره به موږ ته دوه اړخیزه کټور معلومات په ګوته شي ـ په
ختکو کښې د بهادر باباچې ابک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په
مذهبي سیاسي ـ علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري د
بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې سکه د ځلنده ستوري ښکاره
دے او هم د غه شان د هغوي زامن د سلوک د لارې د سختو
ریاضتونو نه تېر شوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي
د بهادر بابا (ابک میب) درې زامن دو چې د هغوي نومونه
دا د ننګه دي ـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیر گلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شیخ غفانؒ بابا

ددې په تائید کښې د حضرت کسیر گلؒ بابا (کاکا صاحب) د نوي حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالاتِ قدسیه چې میان مهتد الله کاکاخېل په فارسۍ ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې اروابښاد عبدالرازق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان
ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا
جوکہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت
خاوندان وو د یو نوم حیات خان او د دوېم شیخ عفان
نومېد و چې د شیخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نږدې ښخ
دي -

د غه شان تاریخ مرصّع د افضل خان ختک کښې هم دغه ذکر شوے او ستر محقق اروابښاد سرفراز خان عقاب ختک هم په خپل کتابچه " کاکا صاحب " کښې په صفحه ۲۹ لیکي۔

کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور
دوسرے کا نام شیخ عفان۔

ترجمه:- د کاکا صیب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او
د بل شیخ عفان وو۔

دد غه کتابچې " کاکا صاحب " په صفحه ۳۰ د مناقب شیخ رحمکار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفراز خان عقاب خټک د کاکا صیب د دوؤ باره کښې یو شعر دا شان پېش کوي

ددهٔ دوه دوښه په ځان
حیات خان او شېخ عفان

د بهادر بابا رح ایک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې دول ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میاں ګان وائي او د حیات خان او شېخ عفان اولادته ایک خېل میاں ګان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوئے لوئے عالمان ـ شاعران ادیبان تېر شوي او اوس هم شته زمونږ ددې مقالې دا نوم ورو کے شاعر ـ عالم میاں محمد سعید د ایک خېلو میاں ګانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ایک خېلو میاں ګانو کښې خدائے بخښلے میاں سید رسول رسا ستر شاعر ـ ادیب محقق ـ عالم تېر شوے ایک خېل میاں ګان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي ـ

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسي مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د مېر زمان بابا جمات واقع لونډ خوړ روډ کا تهلنګ نه تر لاسه کړي او منته ئې کوم دا رنګه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنېد بن میاں عباس ګل بن میاں امیر الله بن میاں عبدالله بن میاں یوسف بابا بن میاں عباس ګل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں لائق شاه بن میاں علي خان بن میاں شېخ عفان بابا بن بهادر خان بابا معروف به ایک صاحب ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اود یکوام کښې زیږېدلے وو د زیږیدنې نېټه يې ۱۲۶۳ه ق ده د میان محمد سعید کشر رور عبد الجلیل نومېد وچې په ۱۳۰۲ه ق کښې مړشوے دے دده شاعر- عالم میان محمد سعید د زامنو نومونه دا دننګه دي -

میان عبدالواحد - میان غلام محمد - میان غلام صدیق -

میان سلطان محمود ، میان سید محمود

په زامنو کښې يې د غلام محمد اولاد نهٔ وو اود نورو زامنو نه يې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ایک خېلو میان ګانو په نوم ژوند او وخت تېروي د میان محمد سعید دوه بیبیانې وې- میان غلام صدیق او میان غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن يې د کشرې بي بي نه زیږیدلي وو - په زامنو کښې يې غلام صدیق ډېر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلي په دغه جونګ کښې د دیارلسمې او څوارلسمې هجرۍ د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دا دننګه دي غلام صدیق په خپله چې په میان ګل تخلص سره شعر لیکي - ملا فضل محمد - علي احمد - خیرے - مختار - خاکسار - میان محمد سعید چې د غلام صدیق پلاردے - وغېره نورو شاعرانو شعرونه - دا څو وو د میان محمد سعید د ژوند خاندان ځاے ځاے ښ ے - اولاد او زیږېدنې متعلق معلومات -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمې هجرۍ پوښتوم وروکې خوږ ژبی شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره یې شعر ویلې د دوی په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

ددې آثارو تفصیلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلے شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده اوس اوس په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلي په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په د غه مناسبت سره یې ورته نوم "فتح العراق" ایښودے دے. دلته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۶ مخونه لري په هندو پرېس دهلي کښې چاپ شوې ددې نسخې مؤلف " امیر" نومېږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد... ۱ه قیصه نومیږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډمۍ پېښوړ یونیورسټۍ او د افغانستان د ستر محقق ګران زلمي هیوادمل صیب په کتب خانه کښې موجود ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم دربڼم دریافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے په حجم ۱۷۹ مخونه لري ـ کاغذ یې روسي دے ژبه یې ختیکي ده په قطع ۱۶×۲۵ سنټي میټره دے خط یې نستعلیق دے په توره سیاهۍ لیکلے شوے دے یوځو مخونه یې په شنه سیاهۍ لیکلي دي دکتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد ـ حکایت ـ مناجات ـ نعت ـ مناجات ـ صفت چهاریار ـ بیان گردش زمان و حالات جهان ـ حکایت ـ سبب تالیف کتاب ـ بیان حالاتِ خود" لیک دي وروستو د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۷۹) پورې د زقوم بادشاه د جنگ قیصه په تفصیل سره لیکلې ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان "فی الخاتمه کتاب و تاریخ" سره کړې ده دکتاب په باب "سبب تالیف الکتاب و بیان حالات خود" او د کتاب د لیکلو وجه لیکي خود اختصار په توګه به دلته لیکم چې په ۷ ماه محرم الحرام ۱۳۰۳ ه ق د محمد سعید کشر ورور عبد الجلیل په دکه جلال آباد علاقه ګرداب ملک ننګرهار کښې د داکوانو د لاسه شهید کړے شو لکه لیکي ـ

په مقام کښې د دکي غـــلو مفسدانو
دے شهید کړو احوال واورئ اے یارانو

د خپل ورور په غم کښې غمجن شو او د ډېره غمه او د کورنۍ د اقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زیاتو مشکلاتو سره مخامخ شو د دلته دا یاداښت د یاده لیکم چې د دغه مشکلاتو حالات یې د راقم سره د هغوي د لاس لیکلے لیک په فارسي کښې چې خپل عزیز ته یې د هندوستان د آسام نه په نومبر ۱۸۹۰ ع کښې په تفصیل سره لیکلي او په کتاب فتح العراق کښې هم د دې حالات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ليکي (ص۳۷)

هر کله چې راغله دوار پسلو تخته
ماوے راشه ددې خپل ملکه وتخته
سفر وکړه کوندے دی راشه آسان
په سفر باندې ورکيږي مدام ګوان
ماوې راشه برابر د هند په لور ځه
برابر په دغه ګادي کښې د اور ځه
نوروان شوم د کوره هغه آنے
شو په زړهٔ کښې مې بنه نيت د هندوستان
لاړم شکته کوز د کن ان ويرا سره
په فراق فراق کښې تل په غم کښې ژاړه
نه مې يار نهٔ مې څوک دوست دلارې مل وو
يک تنها زما په زړهٔ دغه غوبل وو

دکتاب سبب تاليف هم په صفحه ۳۸ ليکي -

خاص بوړ شوې داکتاب دې دپاره
ملک دهند وو پښتو هم نهٔ وه اظهاره
نور مې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په يو باب کړ
ورسره هم شته دے ډيرې قيصې نورې
د عبرت او نصيحت کهٔ ئې ګورې

دکتاب د نوم باره کښې ليکي (ص ۳۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته نوم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه نوم لري اوراق بیا

دکتاب آغاز بسم الله الرحمن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لم یلد ولم یولد څه حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي یې ده قایمه
بې زواله بې نقصانه بې علته دے دایمه

د ذ قوم قیصه په صفحه ۵۸ د آغاز داستان جنګ بادشاه ز قوم که محمدؐ در پس او رفته بود" باب لاندې په دې ډول شروع کوي.

ای قلمه راشه بیا وکړه تحریرونه
تحریر هسې چې ملک کړې واړه منیرونه
د مخزن د فارسي شه پښتو سنج
په لاس ورکړه افغانانو سته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دُعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا د دې قیصې وارث دے
هغه کاندي په دا رنګ داوره ته بیان
ما یې لے دا بیان دے هسې شان

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
دېر مجلس ورسره ناست په چپ وراست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لاړ ځوشکې لکه ستوري د آسمان
دېر اصحاب وو ورسره نور هم نشین
په دا میان راغی فرمان د رب متین
جبرائیل راغی په حکم د ستار بیا
شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وې یا رسول اصلوات دے
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دے
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسولَ
اے په نزد د خدائے دهرنبي قبولَ
د عراق په طرف د روم روان شه
حکم د غه دے یو دم معطیلګه
د عراق په نواحي یو قلا ده
د کفار ئې په هغه ځائے غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دے
او بادشاه په کښې ښکاره وائم زقوم دے
دے په ټولو کافرانو دے سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي تاجدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لشکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د زقوم بادشاه د جنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
ماله بنده خلاص کړې د هر رنګي عذابه
هم سره د ټول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په "فی الخاتمه کتاب د تاریخ" په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

زړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نور مې وکړ هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ما کړل جمع سره دوی ګوډي هم غاړه خلقه
نور مې دا احوال تحریر کړو دې د پاره خلقه
کوئې یاد هم ما عاجز کړې رب د پاره خلقه
یو دعا که ماته وکړې د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسوا سه خلقه

د رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبل تاریخ وو درجب المرجب اتویشتم خلقه

هم سنه د هجرهسې دویشتم خلقه

دیارلس سوه پې دیا دپاسه دیارلس نور خلقه ۱۳۱۳ھ

دا سنه وه چې کاغذ شو دلته تور خلقه

په تور ځنګل کښې د بنګال دملک آسام خلقه

نن ما سعید کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید دکتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۶۳) مخ پورې (۱۳ مخونه) هم په دغه نستعلیق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سنتي میتر په تور سیاهۍ سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال وآسام بنګال

واز کیفیت احوالات ملک آسام

لندې لیکلې په کوم وخت چې ده دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لرې وخت تېرولو د سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه راشه بیا زما دم ساز شه

تر د خپل کوټه اوچت په دې آواز شه

سر کړه بشکته په دې کور د خپل دوات کښې

دا حالات د آسام بنګل کړه په ابیات کښې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ته به ملک ته څه تحفه یوسې دې ځای نه
را شه یوسه دا احوال د ډهاکې ځای نه

بنګال ته د تللو سبب داسې لیکي

چې کار وشه د تقدیر ټول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د دروښي په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار و زار کړه
د خپل رزق د پاره غم الله وه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک داسې سرګردان ګوځي آشوب کړه

د ګردش د زمان دا غله دا سخته
په ما باندې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالې!
را روان شوم د خپل ملک بحملي!
برابر داخل په ښار د کلکتې شوم
په دا ځای کښې څه موده په واویلې شوم
دپرا شنا مې رسول خاص بهر د شهره
خه مدار عزت مې شو په دا دهره

د کلکتې د یو جماعت باره کښې لیکي -

خاص په شهر د کلکتې کښې جماعت دے
چې جوړ يې مثال د شيا کښې د جنت دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صافې سنګ مرمر ده
د مسجد د پاسه بيا مدرسه سبق ده
حوض ندي يو عجب منقشو ساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هر هر بناشت يې په کښې ستايلے او په يو ډير ښکلي انداز کښې يې د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پيش کړې
په دې سفرنامه کښې يو غزل بې محل عنوان لاندے ليکې چې يو څو شعرونه ترې د لته راوړم -

څنګ شوې ناست د زمانې د لاسه غلے
سکه څوک چې په خر سور وي شرميدلے
خدائے دې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
سکه ماچرته پرې نخو چم نه کلے
د اُميد کچکول په لاس هر ځائے ويلاړ يم
داسې ورنيشته چې زهٔ نهٔ يم ور غلے
په وطن د بنګالې کښې مسافر شوم
په هيواد شو ر نه پاتې کور او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بيت ليک دے

که يو ځې په چا پېښ چرته زمرے شي
غټ صورت به ئې ويرے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د رمبې سفرنامه منظومه د خوشحال بابا "سوات نامه" ده او بيا ورپسې ميان محمد سعيد ته دا اعزاز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دے چې په دیارلسمه هجري کښې يې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم ولیکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پېش کېږي د پښتو ژبې دا نوم ورکے لوے شاعر عالم په ۱۳۳۴ھ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاتلنګ کلي په لویه هدیره کښې خاورو ته سپارلے شوے لوي خدائے دې جنتونه نصیب کړي امین دا دو نوم ورکے شاعر- عالم میاں محمد سعید چې ما د تیاروته دنیا ته کرم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لاندې راولي -

کتابونه:

۱- محمد سعید میاں فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳ھ در کتب خانه میاں وکیل شاه فقیرخیل ساول ډهېر (مردان)

۲- هېواد مل زلمې فرهنګ ادبیات پښتو (فارسی) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳- رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ء

۵- حلیم ګل شیخ - مقامات قطبیه و مقالات قدسیه (فارسي) جنرل پرنټنګ پریس دهلي ۱۳۱۸ھ

۶- خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ جولائي ۱۹۹۰ء نه تر جون ۱۹۹۱ء پورې

۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اُردو) حمیدیه پریس پشاور ۱۹۶۵ء

۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میان محمد سعید درکتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل میاګان خطي درکتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل -

۱۰- محمد سعید میان سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه نسخه درکتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

پښتو ژبې ته منظوم

طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه ليکلي شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بيمارو علامات - احوال او علاجونه ليکلي شوي دي دغه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې ليکلي شوي ځنې چاپ دي او ځنې اوس هم قلمي پراتهٔ دي - چې په هغې کښې د ستر ننګيال شاعر - عالم او حکيم خوشحال بابا طب نامه يا صحت البدن لوړ مقام لري - او دا کتاب په پښتو کښې د طب په مېنځ کتاب ګڼلې شي - په دې کښې د بدن د مختلفو بيمارو د پاره داروګان تجويز شوي دي لکه د مثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخيل مطبوعه خوشحال ريسرچ سېل پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نيم سر" عنوان لاندې ليکي -

کهٔ په سر دے شقيقه شي

ږو د سترګو عقيقه شي

حنا واخله ښه ئې آس کا

تهٔ ئې پوړ په سرپاس کا

ستا صحت به ووشي ګوره

تهٔ ئې پوړې کړه اے دوره

دغه شان د محمد صديق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې دَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حمید الله پشین په کتابخانه کښې نوندي ده او د کوټې په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښنکي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۷ء په صفحه ۹۳ کړې دے . دا نسخه په ۱۲۰۸ھ کښې لیکلې شوې ده.

او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر - لیکوال محترم رومان ساغر د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه کښې د بیمارو حالات او بیا علاج ښودلې شوې دے لکه د رومان ساغر یو مقاله "صدیق څوک وو" چې په میاشتنۍ مجله اباسین پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوې په صفحه ۱۳ د دغه طب نامې د شروع کېږي و نه یو شعر لیکلې چې دلته یې راخلم -

د حاجي عبد الله زوییه
اے صدیقه ! تحقیق بویه
اول رنج ودارو زده کړه
دغه پسه ادویه کړه

هم د غسې یوه بله منظومه طب نامه د مِعزّ الدّین خټک دَ دلیل العلیل په نوم په تېر هېر شاعران کښې د اروا ښاد عبد الحلیم اثر افغاني چاپ د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټۍ اپریل ۱۹۶۳ء په صفحه ۵۲ باندې دا سې معرفي کړې ده-

" معزالدین خټک یو بل کتاب په علم طب کښې د ورکوټي بحر په مثنوي کښې لیکلے دے - د دې کتاب "دلیل العلیل" نوم دے چې په ۱۱۷۷ھ کښې یې تالیف کړے دے دا کتاب ټول ۲۱ ورقونه دي چې په ۱۲۹۹ھ کښې قلمي شوے دے او دَ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ختکو د علاقې د موضع تنکاړو د میاں بازګل ولد خرم شاه فقیرخیل په ذریعه پښتو اکېډیمۍ پېښور ته رارسېدلی دے" یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په دې میاشتینه مجله پښتو سنګران مولانا عبد القادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۲۲ زمونږ قلمي نسخې" د مراد شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او د هغې د پاره نسخې ښودلے شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب در بیان زیړی

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زۀ له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے تور
تا ته وایم زما رور
خودې دي دا صاحب د رنځ
تړي به شي صاحب د ګنج
کۀ اوبۀ خوري دهندوانې
د پېخې تا د اوګې
دا قاشه ده د خورما دا شاړي
چې په خوراک ئې ښوک داوړي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

چې یرقان د چا اسود وي

کهٔ ئې جهان تر بې سود وي

دغه شان ګران او محترم ښاغلي محقق زلمي هیوادمل په خپل کتاب "د پښتو نثر اتهٔ سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د "زاړهٔ علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۷۷۲ کړے دے۔

زما دلته دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دي- چې په علم طبابت پښتو ژبه کښې ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او داروګان ښودلے شوي دي خو زهٔ چې کوم کتاب دلته معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې رومبے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګریزي کښې ورته میډیکل ډکشنري هم وئیلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نهٔ دے تېر شوے او نهٔ ئې چرته ذکر۔ په دې وجه زهٔ دا په پښتو کښې رومبے منظوم طبي لغت ګڼم او دلته ئې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ماته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کړو ننګے شجرهٔ نسب فقیرخېل او مناقب فقیر جمیل بېګ له اړخه را پېښ زو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمل شاه فقیرخېل تصنیف کړې ده. د دې نه مخکښې چې په دې لغت بحث اوکړو ښهٔ به دا وي چې د دې د لیکونکي میاں تجمل شاه فقیرخېل پېژندنه وړاندې کړم نو موږ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل د دغه طبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب د پاره ګټور ثابت شي او پښتو ادب کښې به په دنکشافي تو که معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محقیقینو په کار به هم راشي - میاں تجمّل شاه فقیرخېل د صاحب دیوان شاعر - عالم - مبلّغ - یکو ال میاں حمدالله فقیرخېل زوے دے او د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان په اګست ۱۹۹۷ء کښې درا قم د مقدمې سره مدّون شوے دے - د خوشحال بابا رح د سکه ورور فقیرجمیل بېګ رح په اولاد کښې دے - د میاں تجمّل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب د کتاب شجرهٔ نسب فقیرخېل، مرتب د میاں فردوس شاه فقیرخېل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۶۵ مطابق دا رنګه ده -

میاں تجمّل شاه ابن میاں حمدالله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فریدګل
ابن فقیرمحمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
(فقیرصاحب) ابن شهبازخان ابن یحیٰی خان
ابن اکوړه خان ابن درویش محمد -

د میاں تجمّل شاه درې زامن وو چې د هغوي نومونه دا دي -

محمد اسرائیل شاه، محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه -

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میاں مشهور و هم د پښتو شاعر او عالم و - میاں تجمّل شاه فقیرخېل په سره چینه (یارحسین) کښې سکونت لرلو او اوس ئې هم نمسي یعنې د میاں اسرائیل شاه - محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي - میاں تجمّل شاه فقیرخېل ډېر لوے عالم، شاعر،

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم ؤ د دوي د زېږېدنې نېټه معلومه نۀ ده خو د پلار مولوي میاں حمدالله فقیرخېل زمانه يې ۱۲۰۰ھ کم او زیات ده نو داسې معلومېږي چې په دغه هجري کښې به دوي زېږېدلے وي - دد ې نه معلومه شوه چې میاں تحمّل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري منځومانه ژوند تېرولو د خپل سکونت او ځاۓ ځاېنګي متعلق په خپلے تصنیف طبي لغت "مفردات افغاني" کښې داسې ليکي -

په سره چینه کښې رود ه
دے زما سکونت ګور ه

او د کتاب د ليکلو نېټه هم ښائي چې موږ ترې په اسانه د دوي زمانه تاکلے شو دوي د کتاب د ليکلو نېټه داسې ليکي

سن د هجر چې یاد ېږي
دیارلس سوه حسابېږي
څلور نور د پاسه دينه (۱۳۰۴ھ)
پس له اوس بس دينه

دد ې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۴ھ پورې ژوند تېرولو د غه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زۀ په اصل فقیرخېل یم
ماهیت کښې زۀ خانخيل یم

د خپل نیکۀ فقیرجمیل بېګ رح چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د ېر لوۓ ولی الله قطب الاقطاب شاعر عالم ؤ په فقیر باباۓ شهرت لرلو سکه د خوشحال بابا يې د خانۍ او سردارۍ ژوند تېرولو خو لوۓ خداۓ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټې زړهٔ بدل کړو سردار ي - خاني ئې په ننه کړه او د طریقت لار ئې خپله کړه متعلق وائي -

جد زما فقیر بابا دے
د ولیانو مقتدا دے
یا اول کښې دے سردار وو
د خټکو شهریار وو
دے د کل خټک سردار وو
یو منصف عادل رویدار وو

دا نوموړه د میان تجمل شاه فقیرخېل پېژندنه او س را څو هغه قلمي اثار طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم باندې یادیږي په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنیف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ لیکلے شوے چې ذکر ئې ګران او محترم سر محقق زلمي هیوادمل په خپل کتاب " د پښتو نثر اتهٔ سوه کاله" چاپ ملت پرنټنګ پریس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکېډمۍ په خطي کتابونو کښې په ۷۷ نومره یو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ۳۲۲ یا ۳۲۱ دي کتاب د مرقود کاتب په خط ۱۳۰۶ ه ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے لیکلے او دا ویاړ میان تجمل شاهٔ فقیرخېل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم روښښے حیثیت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو-
مېوو- سبزو، څناورو مرغانو - معدنیاتو، ګیاکانو نومونه په
الفبائي پټېرکښې راغـلي دي کوم چې زموږ د مختلفو بیمارو دپاره
دشفاباعث جوړیږي په دې لغت کښې د دغه توتوخیزونو معنې او
تشریح په نظم کښې ورښکلي اتر ازسره یکلے شوي دي چې دمغوي
دشاعرۍ معیارتر پې معلومېږے شي - هسې خو لغت - فرهنګ یا
ډکشنري وائي هم دې ته چې د هر څیز معنیٰ په تفصیل سره لیک وي
خو میاں تجمّل شاه فقیرخېل د طبي اصطلاحاتو - معنو او تشریح سره سره
یو ډېر اهم کار دا هم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ورسره لیکلي چې
نهٔ صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادویه(میټریا میډیکا) ورته
هم وئیلے شي ددې کتاب شروع ورب یسر و تمم بالخیر - یا فتاح -
اَلشُعَراء تَلَامِیذُ الرّحمٰن ته پس بسم الله الرحمٰن الرحیم وَ مَا
توفیقي اِلاَّ بالله د عَلَیْهِ تَوَکَّلْتُ اُنِیْب نه پس دکتاب نوم داسې
یکلے -

*مفردات افغاني از تصنیف میاں تجمّل شاه فقیرخېل اوبیا دَ
لوئے خدائے حمد پاک نه دکتاب شروع کوي چې یو څو شعره یکم

حمد شکر هم سپاس
دخپل خدائے وایم بې قیاس
چې لائق ئې دعرفان کړم
دخپل ذات ئې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے تر ابد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس دکتاب دلیکلو سبب بنائي چې عنوان ئې دا رنګه دے -

دربیان تصنیف کتاب هذا

او بیا داسې لیکي -

اوس سبب دد ې کتاب　　د تصنیف وایم احباب
ماچې نور علمونه دوره　　تو خپل وس حاصل کړل کوره
پخپل ځائے باندې مقام شوم　　له سفره په آرام شوم
خاص په کور کښې زموږ یاره　　یو رنځور شه سخت بیماره
دا رنځور وه له زمانو　　چې بیمار وو سخت یارانو
زموږ ستړ د پر محکم وو　　د رنځور دا سره غم وو
موږ طبیب ته نبض دوره　　دد ې نه شو نوي ګوره
هر طبیب چې به راتنه　　چې له نبض علاج شنه
علامات به موږ وښل　　هر حکیم به اورېدل
نا لیدلے به علاج　　دي کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیاتېدل شو　　په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت　　ورکړو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب　　ما په ځان کړ د خود واجب
زموږ ځائے کښې یو حکیم وو　　د پر حاذق په خوي حلیم وو
ماله دهٔ کتاب میزان　　کړو شروع واوره بیان
میزان دهٔ څخه ما خلاص کړو
رشتیا دا چې موږ کوز پاس کړو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځاے به پاتې شنه،
ما به ځان ځنے بیل بښکوونه

چې میزان خلاصېدو روره
دېر لغات جمع شو کوره
ماورے پاتې ګران لغات شو
زده کول ئې ضروریات شو

یوسف زي کښې حکیمان وو
مشهور چې څوک عیان وو
مالره هر یو نه پرسان کړو
دوي په هر یو دا بیان کړو

دا لغات مشهور ګران دي
عربي - فارسي - یونان دي
دا پرېږده په ورانډې څه ته
زیاتې رسېږي مه کوه ته

زړه زما شو دېر پرېشانه
ګرځېدم به سرګردانه
حکیم نه وه په دا شانے
چې کامل وي طب کښې جانے

نیت مې اوکړو د سفر
لازم شهر ته مې رابر

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان په کښې بسیار وو　　هر بازار کښې صد هزار وو
مګر کوم چې پوهند وو　　ماهیت کښې رسنده وو
د هغو ملاقات ګران وو　　مخلوقات ورته حیران وو
مګر زۀ ورته دېره شوم　　پاک الله ته په اسره شوم
خدای زما نصیب بهتر کړو　　ترې شروع مې طب اکبر کړو
ورځ په ورځ مې بخت بلند شو　　هر مشکل راته سرګند شو
علم طب راته حاصل شو　　طبابت زما کامل شو
را مات ماته مخلوقات شو　　زوک مې خوږ په هر تماشو
سائلانو راته سوال　　تل کاوه په دا منوال
یو لغات کۀ شي تیار　　د هر چا به شي پکار
نیت مې اوکړو خدای دپاره　　یو لغت تصنیف کړم یاره
په پښتو ژبه اسان　　چې هر څوک شي پرې پوهان

چې هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي
ما دې هم په دُعا یاد چې
یاده دي کۀ څوک بنده کاندې
بس کړه میان تجمل شاه تۀ
خپل مقصود کړه زر انشاه ته
طالبان درته حیران دي
دې کتاب پسې ګویان دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کهٔ بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
شپه او ورځ کړي دا کلام
افسوس زرشي لغات تام

دا وو د لغت د لیکلو سبب چې میاں تجمّل شاه فقیرخیل لیکلے او هغه تول حال يې پکښې لیکلے د کوم په وجه چې دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت ټول ۲۴۴ مخونه لري په خړ کاغذ په تور سیاهۍ لیک دے . هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط يې واضحه نستعلیق دے تقطیع يې ۱۰.۵ سنتي میتر × ۵.۷ سنتي میتر د جړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او مآغانو نومونه په الفبائي طریقې سره لیک دي هر نوم په تورې سیاهۍ سره په غټو ټکو کښې لیک دے او سره کرښه يې ترې په څلور شکل کښې تاؤ کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے . د روښتي باب شروع دا سې کوي -

باب اول در بیان ادویه کهٔ حرف اول انها البقاست

فصل الالف مع الابقا دوه ښتے معني او خواص د آبارزده دویم د آبنوس - دریم د آمیس څلورم د آبیل په دې ترتیب سره یکي دلته به دد ې یو دوه مثالونه او لیکو چې د دې کتاب په صفحه و باندې لیک دي -

ا- آبارزده !

آبارزده کسره دلبره   عربي ده لب شکره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونانۍ کښې زما روره   امو لیقون بلې ته ګوره
په رومي کښې هم دا نوم دے   حکیمانو ته معلوم دے
په زبان د هندوستانے   نوم يې بنک دې ښه عیان
په پښتو کښې چې مرقوم دې   سوې مس هم د دنوم دې
دا هم سترګو له پکار دې   ښه دارو د هر بیمار دې
په دویمه درجه کښې   سرد هم خشک دې امزجه کښې

۲- آبنوس :

آبنوس لغت اے که   دا شه زده کړه نېک نفسه
په رومي کښې امکینس دې   سیفا فیطوس یوناني بس دې
په فارسۍ هندي کښې یاره   پښتو هم ورسره شماره
دده نوم ابنوس مشهور دے   لوبه وله یارې ګور دے
حار یابس دې زما دوره   په دویم درجه ګوره
شپږ ماسې قدر لرینه   یادکړه ته په خوي شیرینه

که په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو ددې نه د میاتجمل شاه فقیر خېل دعلم اود حکمت اندازه په اسانه لګېدے شي چې دیو شیئ معنی يې په عربۍ، فارسۍ - یونانۍ - رومۍ - هندۍ او پښتو کښې لیکلې. د غه شان په دې کتاب کښې يې ډېر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کړي - د کتاب په آخر کښې لیکي -

تمت المفردات افغانی

شکر شکر کتاب تمام شو   فکرمند زړه مې ارام شو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زهٔ د فکر په دریاب ـ شپه او ورځ ووم غرقاب
فکر یوځ عظیم دریاب وو ـ زرهٔ زما غرق ناپاب وو
مرجونیا غونډې ګرزان ـ ما کوڅو تیارهٔ کښې جان
جګړې یون زما خوراک وو ـ دې کتاب ته مې پیغاک وو
ناګاه لعل دُر الماس ـ ما پېیدون کړل دېریې قیاس
په نامه د خداوند ـ و بښ کړل ما په حاجتمند
حاجتمند ورته اکش ـ طالبان دي ډېر د بس
دې د طب په نیت روان شي ـ شروع او کړي حکمت خوان شي
چې لغت راشي ستوماڼ شي ـ له استاذ نه په خفګان شي
یو لغت ددهٔ چې پرېږدي ـ شروع کړي کتاب کښېږدي
بعضې لولي نهٔ پوهېږي ـ عبس تېول عمر کړېږي
دا لغات دے دُر ګوهر ـ بلکه ډېر دي ترې بهتر
په نامه د کردګار ـ دې قسمت په طلب ګار
حاجتمند چې نفعمند شي ـ مطلب بیا مومي خرمند شي
پاک مولا ته دې فریاد کړي ـ ما دې ډېر په دعا یاد کړي
تل دُعا دې را ته کړینه ـ شاید خدائے ما او بخښینه
دا له کړي خپل دیدار ـ د جنت بوستان دبهار
بس کړه میان تجمل شاه تهٔ ـ فضل غواړه د الله تهٔ

کهٔ نازل فضل په ما شي
مس عمل به مې کیمیا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره لیکي ـ

سن د هجر چې یادېږي
د یار لس سوه حسابېږي (۱۳۰۲ھ)
څلور نور د پاسه دي نه
پس له دې د بس او س وینه

د دې شعر نه معلومه شوه چې د اکتاب میاں تجمّل شاه فقیرخېل په ۱۳۰۴ھ کښې لیکلے ـ دا وو په پښتو کښې د وېښې منظوم طبي لغت او د دې د مصنّف میاں تجمّل شاه فقیرخېل متعلق خبرې هیله لرم چې د تحقیق تنږي به پرې څېله تنده ماته کړي

کتابونه

۱ـ فقیرخېل تجمّل شاه میاں ـ مفردات افغاني ـ طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه میاں وکیل شاه فقیرخېل ساو لډهېر مردان
۲ـ طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخېل خوشحال دیسرچ سل پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۵ء
۳ـ افغاني اثر عبدالحلیم ـ تېرهېر شاعران ـ پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي ۱۹۶۳ء ـ
۴ـ هیواد مل زلمي ـ د پښتو نثر اته سوه کاله ـ ملت پرنټېرپرس لاهور ۱۹۹۶ء
۵ـ حمیدالله صاحبزاده ـ دکوک کښکي ـ پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ـ فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ ء

۷ـ د میان حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میان وکیل شاه فقیرخېل اګست ۱۹۹۷ ء

۸ـ مجله اباسین پېښور میاشتنۍ اکتوبر ۱۹۹۰ ء پرېس انفارمېشن ډیپارټمنټ پېښور -

۹ـ مجله پښتو درې میاشتنۍ اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ء پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک او حکمت

کله چې موږ په حکمت لفظ غور وکړو نو دا د عربۍ ژبې یو داسې لفظ دی چې د عقل پوهې، دانشمندۍ، پوچل ترکیب د هر څیز د حقیقت معلومولو علم و فلسفې او د طب دپاره استعمالیږي او دا معنې او توپیر چې په چاکښې موجود وي صفه په حکیم، دانشور، عالم، طبیب بللے شي. حالانکې په ننني زمانه کښې موږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوندي کښو چې داسې نه ده. حکمت یو داسې لفظ دے چې ددې جولۍ ډېره ارته او پراخه ده لکه څنګه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ ډېرو علمونو احاطه کوي. چونکه دلته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلے شوے دے او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وپړل ددې موضوع د شان سره سمون نه خوري. ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر هستي وه چې د هغوی ټول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو. خوشحال بابا پخپله یو بشپړ انسائیکلوپیډیا وه او ددوی

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او د دغه مطالعه بیا د دې موضوع حق ادا کوي که څه هم زه دا وایم چې خوشحال بابا یو فنکار دئ - یو شاعر دی نو دا خبره نیمګړې او بې وزنه ده که زه وایم چې خوشحال خان بابا مفکر دے مصلح دے - خود شناس، مردم شناس دے - سیاستدان دے - سردار دے د عمرانیاتو ماهر دے - پت پال دے ننګیال دے - جنګیال دے - سپه سالار دے د طب پوهان دے - د نباتاتو ماهر دے د فطرت او قدرتي اثارو مشاهده کوونکے دے - د نازکو احساساتو خاوند دے - شاعر دے - عالم دے د ښکاریاتو ماهر دے - پښتون نفس شناس دے سماجي او اصلاحي غړے دے - فلسفي دے صوفي دے سیّاح دے - مؤرخ دے - محقیق دے - د هنرونو خاوند دے او د ډیرو علومونو نه خبردار دے - او هر کله چې دا خوبه لري نو بیا حکیم دے - دانشور دے او د حکمتونو کان دے او دا وجه ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه شخصیت نه ډیر متأثره ؤ او ځکه خو وائي -

ان حکیم ملّت افغانیان

آن طبیب علّت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او علتونو باندې پوهه ؤ د حکمت چې هر څومره معني دي دا ټول په خوشحال بابا کښې موجود وے - خوشحال بابا که د کائناتو مطالعه کوی او که د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پیدي نو هم یې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پیش کوي. د غه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج وربښائي. نو هغه هم دېر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې او چیړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرار و رموز نه خبردار کړي څکه خو وائي -

د خوشحال وشپل معقول دي
پرې به پوهـ شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علومونو منبع وه او د اتول علمونه هغوي ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي که تش د هغوي دیوان په ژور نظر او کتے شي نو هر شعر یې د حکمت نه ډک دے او څکه خو وائي -

درست دیوان یې سکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

که د خوشحال بابا حکمت مونږ په معنیٰ د طب کښې اخلو نو د غه میدان یې هم کتلے او که په د غه اړخ غور او شي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم و هغوي نه صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب یې هم زده و او د بیمارو او دارو ګانو نه په ښه شان خبر وو او څکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي -

د حکمت وا شپل به وا یم مختص
په معنیٰ کښې قیمتي سکه ګوهر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج اخلو نو دا سې موضوع به نه وي چې هغه به د دوئ په شاعرۍ کښې نه وي او ځکه خو پیر محمد کاکړ وائي -

کړ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي
په دیوان کښې ئې موندے شي هر ښان شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم لیکي چې

"د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره هیڅ یو مضمون هم غېږ نه دے"

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او دا ناځ نه ډکه ده او ځکه خو وائي -

قصيدې لرم غرا له هر بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي -

رباعي ده که قطعه که مثنوي ده
همګي واړه ګوهر دي دُرو لال

او بیا خو د خپل شاعرانه حکمت په دا ګه اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو
کنه شعر د پښتو وو غېږ سال
نه ئې وزن نه تقطیع نه ئې عروض وو
دوه مصراع ئې د حفیف بحر دوه طال

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

«دې نه معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر یو صنف باندې پوره پوهه حکمت لرلو او دا د هغوئ د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنیس حسن تعلیل طباق الاضداد، ابهام - صنعت ترصیع، تنسیق الصفات - د فطرت شاعري - تاریخ گوئي مونده شي او هر کله چې دا حکیم مونږ ته د حکمت خزانې پرانځي نو مونږ ته د سیاست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د نحودۍ درس راکوي - د ژوند تیرولو حکمت را ښائي د ننګیالو او جنګیالو د غیرت او پت د عظمت او عزیمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خپل ښیګړې د صلح او امن د صبر او شکر د ګفتار او کسدار درس راکوي عوض دا چې دا سې هیڅ یو هنر نشته چې دے افاقي او اجتماعي شخصیت د حکمت په کسوټۍ وهلي نه وي او مونږ ته ئې په ګوته کړي نه وي دا حکیم مونږ ته د سیاست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کامیابۍ حکمت په دا طریقه را ښائي -

- ورکول تورې وهل دا دواړه بویه
  چې پرې کار د سردارۍ شي انصرا م
- یا تکیه د یوه خدائے ده یا د تورې
  په جرګو مرکو نهٔ شي کار تما م
- کهٔ سردار د خلقو زړ لري هنر
  بندوبست د عالم نهٔ شي بې ضمصا م

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د غه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله کښي او وائي -

چې زر لري په کور کښې
هاله شي ښه سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اصول هم را ښائي :-

یا سردار سره خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو ئې عقل ډېر وي
بیا هم یو په ښه وزیر
که نه دا وي نه هغه وي
په ژوندون ئې بویه وېر

که هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ او کامرانۍ راز ورښائي او په دې حکمت ئې پوهه وي چې په کوم بادشاه کښې عدل و انصاف نه وي نو هغه به ناکامه وي - لکه وائي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه ئې کم وي له چاڅه غم لري
چې دا ئې نه وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته گرم لري

دا څو ئې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیارسړي نښانې هم په ډاگه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ه   هوښیار به هیڅ چېرې بې ځایه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هیڅوک آزار نهٔ کا
چې سپک کړه اردې هغه به یار نهٔ کا

د غه شان د کم عقل او احمق سړي خویونه په تفصیل سره په دیوان کښې د حکمت په سلسله تللي - او که غواړې چې په پردو زړونو دې حکومت او کړم او هغه دې خپل کړم نو د حکمت دا نسخه ئې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
کند وې چې په دا خپل کړې د چا زړونه

حکیم الملت خان بابا خوشحال خان خټک یو دا سې قیمتي ګوهر را ښائي او وائي که چرې چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامیاب ژوند تېر ولو ټېنګ به شي هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک با ندا د ے
په بدي کښې څهٔ فائده کوم سود و نه
هغه کار چې په نرمۍ تر سره کېږي
څهٔ حاجت چې رسا او شي تر جنګونه
که تېښـــله د خپل ځان په بدي نهٔ ئې
د مارونو په غارمهٔ منډه لاسونه
په خپلوانو بانديې هومره خشم مکړه
چې پردي در ځني تښتي په مکونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دې قول د چا اوکړو نو بیا ئې مکړه
تل په عهد قول ټینګ وي ښه مېړونه
په رښتیا که په دروغ وي سوګند مه خوره
منافق دي چې ډېر ډېر خوري سوګندونه
د حرص ستړګې مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې ز نبار شي نعمتونه
هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودو نه
درته وا یم چې په کوم توکي به روښانه شي
چې د هر چا سره ښکې بې ځوابونه
همېشه روسه څو له پښه نکه ناوې
چې ضرور شي هاله اوکړه دو حرفونه

دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت د وېنا قانونه څه
نور ډېر بیان کړو.

ژبه

په بده ژبه ځان ځي جهان ځي
ایمان هم ځي واوره طالبه

بل ځای وائي -

ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ښه ځي خير کړو ښه ځي پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خپل ښېګړه

وکړي واړه کارونه خپل کا
مردان هغه دي چې کار د بل کا
څوک چې آرام ګټي د نیکو نام ګټي
د خوږو ژړونو دارو به تل کا

سخاوت

که ګنجونه د قارون درته انبار شي
په هر لور ځي غورزوه په سخاوت

پت

سر دې درومي مال دې درومي پت دې نه ځي
د سړي د چارې ګل خوبي په پت دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
که توانګر په خزانو د قناعت شې

رشتیا ویل

رشتیا کړه د هیچا نه مه ویرېږه
رشتیا سړے له هره بلا خلاص کا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتار و کردار

سړے که ښهٔ دے په ښهٔ ګفتار ښهٔ دے
ګفتار که ښهٔ دے په ښهٔ کردار ښهٔ دے

صبر و شکر

دانائے مهٔ ګڼه - چې صبر نهٔ لري
چې صبر نهٔ لري، حکمت به څهٔ لري

خودي

(۱) کهٔ تهٔ ېې په منت موے واڼے مهٔ خله
کهٔ دچاپه باغ کښې بو ټے دکیمیا وي

(۲) په منت سره حلوه مهٔ خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک

(۳) د منت دارو کهٔ مرهم پکارېې نهٔ دي
کهٔ علاج لره مې راشي مسیحا هم

ننګ و غیرت

په جهان د ننګیالو دي دا دوه کاره
یا به ورخوری کښېږد یا به کامران شي

دغه شان کهٔ د پښتو یک دووونو په منفرد اندازکښې
ېې د زنځیرې په نوم ایجاد کړې کهٔ د فراق سندرې ېې ویلې
نو هغه ېې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې ویلې د فراق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه نه یې سرکنده ده - که د دین علم یې د مختلفو مسئلو په صورت کښې راښودلے نو فضل نامه یې د کتوده که غواړې چې د غیرت او عزت پتکے دې په سر کړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړه اوکړه نو بیا به هغه خلقو کښې شمارشې -

چې دستار تړی هزار دي
د دستار سړي په شمار دي

د دې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم و دانش لوئے شاهکار دے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - خوړاکونو - بیمارو او علاجونو نه خبر شم او نه یوا څې د احکمت حاصل کړم بلکې د باز غونډې خویونه زده کړم او ځان کښې پیدا کړم -

چې وهل خوړل - خوړول کا نو ځه نه مے باز شاهین دے
چې یې سوړې لره یوسي یا میږے دے یا فاره

بازنامه یې د حکمت د که خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به یې کوم کوم یادوم سوات نامه یې یاده کړم که بیاض یې یادکړم - هدایه یې یاده کړم که آئینه یې یاده کړم د احکیم که یو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېرولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته د دې هر څه حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله لیدل هم غواړي نو د غه غم یې په سر هم اخستے په هر بوټي کښې یې صحت ګوري او حکمت نه ډکه طب نامه لیکي په دغه طب نامه کښې د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ګانو
بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو داروکان او د نورو ناروغتیا
نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او د لته ځان هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې موږ په مروجه ژبه کښې حکیم بولو - او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په وړوکي بحر کښې د طب تاج
زیب و زینت جوړه وي او د هر څه مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره د عقل و صحت و ده هم لازم ګڼي ځکه خو وائي

یو صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړه
که دا دواړه توکه نه وي
نور هر خوبي لاړه

دغه شان د مخې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي -
چې که چرې دا راز مونږ چېل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه
بچ شي او وائي -

ــه ابدال په دا څلور خویه ابدال وي
کم وېل کا - کم د چا سره کښېنوونے
کم ملا ستے کا - کم خوراک کا کمه مینه
په دا شان ئې په عالم کښې دې ژوندون
ددې نه پس د خوراک څښاک باره کښې وائي -

ــه

که اوبه دي - د باران یا د چینې دي
د کوهي اوبه ضرر دي د بشر

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې سړې خوږې او به د سړې ځان دې
وې تود طعام - سړې او به ضرر
چې تودې او به څوک څښي عمر وهلي
پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

او بل ځاے کښې د حکمت خبره کوي او وائي کهٔ قوت او طاقت زیات ول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

کهٔ قوت زیاتوې تل خوره شودهٔ پيې
چې تر دا نشته دارو نیشته معتبر
کهٔ پې موږې او رے ترے ګبینه خوره
خو په سود يې خبر مکړه څل پدر

او د غه شان ډیرې د حکمت خبرې يې په طب نامه کښې د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلې چې کهٔ عمل پرې اوشي نو بنیادم د ډیرو بیمارو نه په امان کیدے شي په طب نامه کښې د سردرد بیمارې - د نیم سردرد د سترګو بیمارې د فالج بیمارې - د یرقان بیمارې - د ګیډې بیمارې د غاښونو بیمارې - د نس خوږې بیمارې - د بواسیرو بیمارې - د ناسور بیمارې او د بنځو او د سړو نودې پټې او ښکاره بیمارې ښودلے شوې او د هغې نښانې په ګوته شوې دي. پس د هغې نه يې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاویدے شي خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ورسره يې دا هم راښودلي چې د هغه طبیب نه علاج مهٔ کړه چې دا خوبه او خاصیتونه نهٔ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وائي -

(۱) د هغې طبیب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلّی کښې ئې صفا وي

(۲) د هغې طبیب نوم څه اخلې خوشحاله
چې بیمار ورسره راشي بیا بیمار ځي

(۳) د طبیب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبیب دارو لري خطر

او چې دده خوبو مالک حکیم او طبیب نهٔ وي نو هغه په حکمت چرې هم نهٔ پوهېږي او څوک چې بیا ددغه حکیم نه علاج کوي نو خوشحال بابا ددغه سړي باره کښې وائي -

سل هغه سړے احمق بللے بویه
چې په هر طبیب دارو کادرځونو

هر څوک هٔ موږ او ليکو او اووايو نو په خوشحال خان خټک او حکمت ليکل او ويل ډېر مشکل کار دے بلکې دا ډېر وسيع او ژور تحقيق موضوع ده هسې هم د خان بابا غونډې حکيم الملت او حکيم الحکماء باندې ليکل او نوشتل دچا دوس خبره نهٔ ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې ئې کښېلي په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څکه خو خوشحال بابا وائي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ه   دانا به پرې پوهېږي د ناپوهو کار پرې نيشته
دا دُرچې په بيان خوشحال خټک وئيلي

کتابونه

۱- کليات خوشحال خان خټک سره د مقدمې د اروا ښاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور
۲- خوشحال خان خټک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور
۳- دستارنامه د خوشحال خان خټک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي -
۴- بازنامه خوشحال خان خټک مرتبه همېش خليل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور -
۵- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -
۶- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور
۷- خوشحال و اقبال (اُردو) مؤلف مير عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظيم پبلشنګ هاؤس پشاور
۸- توريالے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل
۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسين آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان خټک او د ده ادبي مکتب دکتور عارف عثمان ۱۹۸۲ ز کابل چاپ
۱۱- مجـــلـه پښتو خوشحال خان خټک نمبر مارچ اپريل مئ ۱۹۸۰ ز پښتو اکېډیمي پېښور -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (رح) (جمال خان) (رح)

د شاعر په حیث

د پښتو ادب که په دواړخیزه کتنه او مطالعه اوکړے شي نو که نثر دے او که نظم ددې دواړو صنفونو او برخو سرځنه کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتاز کول تردې چې د پښتو ژبې یک دود په نوي انداز کښې بیکل ددې هر څه فخر او ویاړ یو داسې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ ترننه پورې پښتو بې اسرې نهٔ کړه بلکه تر ننه ئې پښتو سره پښتو وکړه او کوي هغه کورنۍ د لوې خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بیان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب وتاب شي

او دغه شان بل ځائے کښې وائي -

همیشه به پرې نارې وې د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ویل باغ

او دغه وجه ده چې نن د پښتو نوم اخستو سره د لوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

یکو نکي په ذهن کښې هم د غه یو نوم د لوی خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوی بابا خوشحال دا ډېر په آب و تاب کړي ده. د خوشحال بابا کورنۍ کښې ډېر لوی لوی ستر عالمان، شاعران ادیبان تېر شوي دي او اوس هم شته د سرو سره سره ددې کورنۍ ښځې هم د غه میدان کښلې دے لکه بي بي حلیمه - تاج بي بي وغیره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو زه نن د خوشحال بابا د کورنۍ د یو داسې فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دے - هم ادیب دے هم شاعر دے او هم ولي الله دے خو لا تر اوسه په ادبي دنیا کښې گمنام دے او د چا ورته پام شوے نه دے البته په روحاني دنیا کښې لوړ مقام لري او ډېرو کمو لیکوالو ته یې د ادب سره د تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لویه هستي د لوی خان بابا خوشحال خان نیکهٔ رور جمیل خان رح دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنیا کښې د خواجه جمال الدین او فقیر بابا باندې یاد شوے او زیات شهرت په فقیر بابا لري او د تصوف دغه نوم یې په دې ټولو نوموړو غلبه موندلي ده هغه ځکه چې دوی دنیاوي جاه و جلال بادشاهي - نوابي ته لته ورکړه او د تصوف او سلوک منزلونه یې د ډېرو ریاضتونو او جذب و حال د کیفیتونو تېرېدونه پس موندلي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اتک د حضرت جي بابا د شیخ یحیی رح خوندی

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لويې پاڼې مريدان ئې په سلسله چشتيه کښې پيدا کړي دي دغه لوړ مقام دے چې خپل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق او غم په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې دور په کښې طاعت کا
هغه غر دے خدائے جنت کا
خدائے دې غم ورځنې يوسي
خوښ خورم دے په کښې اوسي
چې د دور مې پرې مقام دے
په اغه غر دې ما سلام دے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل وئيلے شي او د فقير بابا جمال خان سلسلې ته فقير خېل مياں کان وئيلے شي دا قسم هم د دوي نمسے دے جميل مياں د علم ظاهري او د علم خفي علمونه لرل او ليکل - لوستل - د ښل به ئې په ډېر ښکلي انداز کښې کول د دې متعلق په مناقب فقير جميل بېګ د شمش الدين کاکاخېل چاپ له اړخه انجمن اتحاد فقير خېل په سريزه د مياں فردوس شاه فقير خېل د چشمې اکوړه ختک په صفحه ۲۹ داسې ليکي

په مسجد کښې وو د شه
په شړي ناست وو مېښه
کتابو نه ورته جمع
ده کتل په خاطرجمع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم، ولی الله وو بلکه په ادبي میدان کښې یې د خپلې کورنۍ بېرغ جگ ساتلی دی او د پرڅهٔ یې په فارسي ژبه او پښتو ژبه کښې لیکلي او وشلي دي په فارسۍ ژبه کښې یې ډېر غټ غټ علمي کتابونه لیکلي دي چې په پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کښې د قلمي نسخو په شکل کښې خوندي دي چې نومونه یې په دا رنگ دي -

۱- دل تذکرة الاولیاءُ (۲) نور محمدیه

دل تذکرة الاولیاء تقریباً د پنځو سو صفحو درونه کتاب دی او س اوس یې پښتو اکېډیمه پېښور یونیورسټي ترجمه چاپ کړې ده په دې کتاب کښې د لویو لویو اولیاء ذکر دی دغه شان یې نور محمدیه نومې کتاب چې تقریباً د څلور نیمو سوو صفحو غټ کتاب دی او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ رشتو وېشلو) بابونو کښې شوی دی او ددې نه د هغوي د علم او پوهې اندازه لگېدی شي مېل درېم کتاب یې د افغانستان په کابل ارشیف ملي کتابتون کښې د مناقب شیخ رحمکار په نوم فارسۍ کښې لیکلې چې اوس اوس یې د اسدالله شعور په سریزه سره د افغانستان د علومو اکېډمي په فارسۍ کښې چاپ کړې په دې کتاب کښې یې د خپل مرشد حالات لیکلي- دا هم یو غټ کتاب دی - ددې نه علاوه یې نور د پر کتابونه په مجمع البرکات نومي قلمي نسخه کښې یاد شوي دي خو تر اوسه په لاس چاته نهٔ دي راغلي کېدی شي چې چا سره وي یا ضائع شوي وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل یې د راقم سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے په صفحه ۳۰۱ باندې دد غه کتابونو نومونه داسې دي.

۱- شمس العارفین ۲- قدوة العارفین ۳- زبدة السالکین ۴- سراج العاشقین ۵- خلاصة الطالبین ۶- تحفة المقربین.

کېدے شي چې دا کتابونه په د غه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۲۸۵ ه د مولف مخکښې په د غه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوئ ترې استفاده کړې وي د دوئ د شاعرۍ متعلق پوهنې څېړنه د افغانستان ستر محقیقینو - عالمانو ادیبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقیق ارواښاد عبدالحی حبیبي - دکتور عارف عثمان - عبدالله بختاني خدمتګار زلمي هېوادمل غونډې ستر څېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوي د څېړنو نه پرده اوچته کړم او دلته ئې اوليکم ولې چې بيا زما مقصد به واضحه نه شي.

په کتاب "پښتانهٔ شعراء" دريم ټوک د پښتو ټولنې د تاريخ او ادبياتو له څانګې کال ۱۳۴۲ ه ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې ليکي.

جمال خان د خوشحال خټک مشر دور وو او لوئ ولي او صو في تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو ديوان لري.

په کتاب "خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمي چاپ د دکتور عارف عثمان په ليک سره کال ۱۳۶۱ ه ش او ۱۹۸۲ ع صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جميل خان باره کښې ليکي.

د غه شاعر د خوشحال خان خټک کشر ورور دے او په پښتو کلاسيکو ادبياتو کښې د اديب - عالم او متصوف په حېث

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي او د علاقه لرونکو د احترام وړ ګڼل کېدلے دے
دغه پوهه شاعر چې تر اوسه پورې یې دیوان نه
دے چاپ شوے د ځوانۍ په وخت د جمیل بېګ په نامه
مشهور وو ۔

دغه ښاغلي ستر محقق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تالیف پښتانه شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمۍ افغانستان کال ۱۴۰۷ ه ش کښې په صفحه ۳ باندې لیکي ۔

فقیر جمیل بېګ د مستۍ او جذبې په وخت کښې منظومې
ټوټې ویلې دي ۔

د دې وینا نه پس یې د فقیر بابا رحمال خان ، هغه منظومې ټوټې لیکلي دي چې هغه به د دې مقالې په آخر کښې د هغې نه پس واخلو ۔

په دې ډول شیخ جمیل بېګ یا فقیر جمیل بېګ روحاني
شخصیت وو چې په نظم او نثر کښې یې لیکنې کړې دي ۔

د دې درنې هستۍ باره کښې ګران ستر محقق زلمي هېوادمل په خپل تالیف فرهنګ زبان و ادبیات پښتو (فارسي) د علومو اکېډمي افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۱۱۷ لیکي ۔

جمیل بیګ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقیر بابا شهرت داشت
جمیل بیګ مرد صوفي مشرب و فقیر قائم اللیل و صائم الدهر بود در
حلقه مریدان شیخ رحمکار شمولیت داشت ۔

جمیل بیګ مناقب مرشدش را به زبان فارسي نوشت و به زبان
پښتو شعر سرود ۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ددې وښانه پس ئې د فقیر بابا (رحیم خان) دوه درې شعرونه لیکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي کښې د زړو شاعرانو د کلامونو یو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوې یو څو غزلې هم شته، د غه غزلې زموږ د سیمې د اکوړې ګړان محقق پروفیسر محمد افضل رضا په خپل تالیف پټ ستوري چاپ له اړخه پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ په صفحه ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ سره ددې الفاظو محفوظ کړې دي

د جمال خان رح بابا په کلام کښې د متقدمینو شاعرانو د کلام ګنې خوږه شته فکر ئې ژور او الفاظ ئې خوانده دي.

د کلام نمونه:-

ددوی که غزل دے او که ټپې هر لفظ ئې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې لیکلې ټوټې ئې د بېلې بېلې واقعې سره وېلې دي که هغه واقعات په تفصیل سره لیکم نو بیا به دا لیکل ډېر طوالت اولري په دې وجه صرف لږ غوندې د واقعې تعارف به لیکم چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعرئ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګارنګ ګلونو سره تازه او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روایات ئې ژوندي ساتلي او د غه شان نامتو ئې هم لکه صدیق بابا رح ظفر بابا رح محمد ابراهیم رح بابا وغیره په دغه میدان کښې د خپل توره نامتو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدر خان سکندر خان سره ملګرتیا کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزل چې په پټ ستوري تالیف پروفیسر محمد افضل رضا له اړخه د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کښې راغلی دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې تر څه حده همراه وي
یو ورځ به دې سفر شي په ویجاړې
مور پلار زامن نمسي د کورې څخه شو
خلقې کړې د اجل سورو نستارې
ښائسته به څوڼ زلمي شو توري خاورې
برې پرتې دي د لحد خاورې تو داړې
جماعت څخه تېرېږې مخ ترې پټ کړې
وهجرې وته ته یون کړې د حرارې
درسته ورځ نکه سپک ناستې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړې نکه نرنارې
یو ذره د لاَ اِلٰه ویره نه شي
نه پوهېږم چې را جېوت ې که کمارې
چې نیکي د ر څخه نشته بد نخو مه کړه
را شه مه تو که په څېله بزره لاړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپرلي څو يو نه يو در څخه نيشته
وچ لاشدهٔ سره سپرېږي سپېره اهاړي
سم له لاسه کار هم کوم ډېر مشکل دے
جمال خانه وقت دې دادے که ځان ژاړي

دویم غزل

خراب زړهٔ چې مې بيمار وو هغه نهٔ دے
چې مدام په انتظار وو هغه نهٔ دے
چې مې سترګې ديدار لوروسته نيولې
تش ديدن ئې په باربار وو هغه نهٔ دے
چې به ستا په غم کښې شب و روز جليا وم
بل په زړهٔ کښې مې انګار وو هغه نهٔ دے
چې بندي د ستا په زلفو په کمند ووم
پروت ګودن ته مې زنار وو هغه نهٔ دے
چې مې سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چې په ما د فلک وار وو هغه نهٔ دے
نام و ننګ چې ستا په تور وو له ماتلي
چرې ماته چې ازار وو هغه نهٔ دے
ستاله غمه چې يو دم په قلندر نهٔ ووم
چې په سترګو کښې مې خار وو هغه نهٔ دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خيال چرې ليدلے
تازه ګل چې په شمار وو هغه نهٔ دے
جمال ستا له مخه نورو ته سلام که
چې غلام او خدمتګار وو هغه نهٔ دے

دريم غزل

و بېښتهٔ سپين ستر ګې تار يکې چينګې دا ړې
تهٔ لاګو چې خپل پردي په خبس نغار ې
خدا ے طاعت د پاره ورځ له تا سنه غوا ړي
ته د کالو خر څې نن له خدا يا غوا ړې
شو ې په کوم عمل غره چې خوشحال کړې
سخي خو هم د موږ ي په زور کړا ړې
ستا په سر باندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سر په بېکړه په ولاړې

دې غزلو باره کښې د ځينې محترمو ليکوالو دا خيال دے چې دا غزلې د جميل بېګ نه دي او هغه وائي چې د جميل بېګ نوم جمال خان نه وو دا چرته د سيکانو د وخت د شاعر کلام دے. دا صحيح ده چې د فقير بابا نوم جميل خان وو خو هغه تر او سه پورې په جميل خان نهٔ ياديږي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما
مخکښې لیکلي چې په ادبي دنیا کښې یې جمال یا جمال خان نوم لیکلو
او یادېدلو او په روحاني دنیا کښې فقیر بابا او خواجه جمال الدین په
نومونو یاد شوی دی او دغه شان یې په خپلو غزلو کښې جمال خان
د تخلص په توګه استعمال کړی دی څو مره چې ددوی دیوان لا
تر اوسه په لاس نهٔ دی راغلی نو ځکه دا خبره کېږي چې هر
کله چې د غه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په اکېډمۍ کښې موجوده
او په هغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوی ورارهٔ کېږي دَ
غزلو سره پیوست دا غزلې لیکلي شوي دي نو ددې نه معلومېږي
چې دا هم ددغه زماني شاعر دی او تر اوسه په دې نوم بل
شاعر نهٔ دی تعارف شوی ددې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت
نهٔ دی پیدا شوی چې دا شاعر د سیکانو د دور شاعر دی دا
خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سیکانو د دور شاعر دی
حالانکه د سیکانو دور خو وس وس تېر شوی او د جمال خان
بابا دور ډېر مخکښې دور دی بله خبره دا ده چې دا کلام صوفیانه
کلام دی او موږ دا په ډاډ وېلی شو چې هغوی به خامخا
صوفیانه کلام لیکلی او ویلی وي هر کله چې ددغه نږدو شاعرانو
سره دا نوم را غلی نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال
بابا دور دی بل څوک نهٔ شي کېدی -

وس راځو هغه منظومو ټوټو طرف ته چې دوی په بېلو
بېلو موقعو ویلي هر کله چې د دوی مرشد حضرت شیخ رحمکار کاکا صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بېګ (جمال خان) هغوی لحد ته کوز کړل او هغه وخت يې د ډېره غمه چغه کړه۔

پـه بوی دي ټول عالم خوشبوي شو
اصیل چنـد نـه پـه تـاپـو پوټـل کـېږدونه

د دې شعر پـه باره کښې پـه تـذکره شیخ رحمکار د سید سباح الـدین کاکاخېل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد (اسکیم ۲ فیصل آباد) کښې هم د غه شان واقعه لیک ده۔

د غه شان چې هر کله بهاکوخان د یوسفزو سردار او لوی ولي الله اخون څالاک باباؒ د خېل ښنکو ځځه د ډوماکا فردوسره جنګ وو نوپـه د غه وخت کښې اخون څالاک بابا د دوي په خدمت کښې د امـداد او تعاون حاصلولو د پاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب پـه حالت کښې ورتـه پـه دې منظومو الفاظ کښې اووئـېل۔

پـه د ې خوړ کښې سره او سپین انبار انباردي
فقیر نهٔ اخلي او نهٔ يې څهٔ پکار دي
اخون څالاک څومره چې اخلي وادې خلي
کهٔ خواري نهٔ وي دی د ے نهٔ وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمد شاه رضواني پـه تحفة الاولیاء او پـه مناقب فـقیر جمیل بېګ کښې شمش الـدین کاکاخېل راخستې ده وائي چې د غه وخت د خوړ کانړي د فقیربابا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سرهٔ او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځاے د غه وخت کښې د تنکارو غرو نه ووچې د هغې سره لوی ځورونه وچ پراته وو.

یو ورځ فقیر بابا ځینو زامنو د لنډی اخون احمد صیب چې ډیر لوی عالم فاضل او بزرګ وو ته د شریعت د پاره بوتلو چې زمونږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع یې شروع کړے هر وخت د جذب و مستۍ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخون صیب چې د فقیر بابا جذب و مستي ولیدله نو دې فرمایل چې دوي فنا فی الله دي د معرفت او سلوک د لاره خبردار دے او د شریعت خلاف نهٔ دي فقیر بابا هغه ځاے کښې داسې وایئ -

که قاضي صیب زما په شانې مست شي
تر دهٔ زما به هله شریعت شي
خار کیږي کهٔ نهٔ وي نهٔ وي
د فقیر به څهٔ وي څهٔ وي

وایئ چې هر کله د فقیر جمیل بیګ د اشرف خان د زوې او د خوشحال د نمسي محمد افضل خان خټک سره زړهٔ بد اوے را غلو نو هغه وخت هغوی د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو او د حمزه خان بابوزی چې ډیر لوی سردار وو د تهانه سوات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسپړدونکې دوه دخوشحال بابا ازخښې وو زامنو ته يې خپله ګرانه ښکاره کړه نو وا يې چې جلال خان او جمال خان ورته امداد ورکړو او ورته يې اووې چې دې وخت کښې مهران نه روګی ورکړې يې په موږ قتلان خان چې ددوې رور وو دهغوي دَ امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا دمستۍ او جوش نه دا سې اوويل -

اس دې وې په لس دې وې
مهران که نه وي نه دې وي
جلال دې وی جمال دې وي
قتلان که نه وی نه دې وي

او دغه وجه ده چې نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د فقير بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده نوره شوه ترقي يې اوکړه

وا يې چې يو ورځ دمغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډېر ظلم کړے وو تولو علاقه.يې لوټلې وه دهزارې نه خلق دَ قافلې په شکل کښې راتلل چې ده بنديوان کړل او تول مال حال يې ترې وا خستو - خلق فقير بابا ته په ژړا انګولا راغلل چې د صوبېدار نه زموږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه وخت جمال خان بابا په بېړۍ رکښتۍ) کښې سورېدو نو دا اشعار يې اوويل -

~

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک به دروي خدای د پاره
فقیر دروي خدای د پاره
پاک رسول ورسره مل دے
بدرگه له چهار یاره

او هر کله چې ښېړې ته سور شو نو داسې وائي۔

ښېرا په څه د خدای په حکم
څه به ظالم څه به دده بندي کوونه
فقیر شو مل د مظلومانو
خدای یې وي مل چې بندیوان ئې آزادو

او هغوي چې د غه ظالم صوبېدار ته مخامخ شول نو په صوبېدار رېږدل او ښکېدل اوتې بوتې ئې شروع کړې تول مال حال او خلق ئې ترې را خلاص کړل دده سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مریدان ګرځېدل دے به ترې مخکښې وو مریدان به ورپسې وو او دا اشعار به یې ویل۔

دور دور د فقیر دے
د غافل په صورت ویر دے
د غافل په صورت ویر دے
دور دور د فقیر دے

وائي چې یو وخت داسې راغلو چې باران بند شول فصلونه او وچېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقیر بابا ته په ژړا انګولا راغلل چې خدای پاک ته سوال اوکړه چې باران شي هغوی هغه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې چغه کړه .

قحط ساڼي ډېره په زور ده
پرېوتلې کور په کور ده
باران دے وروېښه
څوک ړه که نهٔ وي نهٔ وي
تنګاړو باندې باران دے
فقير ته ورځ مهربان دے
و ارمان لېلي ارمان دے
ورپېدلے ته باران دے

د الله پاک کارونه ګوره هغه خلق چې واپس شول نو په دغه ورځ لوې الله باران اوکړو د فقير بابا سوال قبول شو او فصلونه بنېرازه شول دا هم يو روايت دے چې هرکله فقير جميل بېګ خپلو زامنو اخون احمد حبيب ته شريعت د پاره بوتلو نو هغه وخت کښې دا اشعار هم ويلي وُو .

موتهٔ چغنې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې ځنګه وي لکه چرچنې
د نيمې شپې راتلل دې روک شه
چې چرچنې برچه دې نو بنهٔ راکوينه

هر کله چې د لوې خدائے پاک په عشق کښې به ترلړي لاړو فنا فی الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې دا غلو نو چغه به

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې کړه دا شعر به يې وېشلو -

هغه موږيان به د نيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سر و مال ټول عاشقان داوړ کا
دا موذي تش لاپې کوي چې مېښ يمه

دا وه د دغه لوی ولی الله - صوفي - عالم د شاعري متعلق څېړنه چې د لته وا ضحه شوه چې د خوشحال بابا نه صرف زامن شاعران وو بلکه د هغوي رود چې د معرفت لار يې خپله کړي او هر وخت به په جذب و مستۍ کښې وو خو خپل خاندانې روايات يې چرې هم مرګون ته نه دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې منظومو ټوټو نه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټوټو کښې يې استعمال کړے دے لوی الله دې اوکړي چې ددۀ د ژوند ټول حالات او ديوان او نور کتابونه د تيارونه دنيا ته شي او نوے معلومات دا ښکاره شي د دوي د پيدائښ کال نۀ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے دا بجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان ابن کرامت خديو
په "جُزق" اموز عالم " غريو"

ددې نه ۱۱۱۶ ھ جوړېږي څنې محققين يې په قياس څخه زېږېدنه ۱۰۷۲ھ ښائي اولاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

تذکارو کښې چې د جهانګیرې او اکوړې نه سهیل په لور د غرونو په منځ کښې کلے دے هلته ئې مزار دے د پښتونخواه د لرې لرې نه ورته عقیدتمند راځي او فیض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې پرې عرس او میله کیږي -

کتابونه

۱- پښتانهٔ شعراء دریم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو او تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ هـ ش -

۲- کاکاخېل شمس الدین میاں مناقب فقیرجمیل بیګ د میاں فردوس شاه فقیرخېل په سریزه د انجمن اتحاد فقیرخېل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانے عبدالله پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۷ هـ ش -

۴- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ هـ ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ هـ

۷- کاکاخېل سیاح الدین تذکره شیخ رحمکار اداره اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي سټمبر ۱۹۷۱ ز

۹- هېواد مل ز لمی فرهنگ زبان و ادبیات پښتو د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ ز

۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک اکتوبر ۱۹۸۰ ز او اکتوبر ۱۹۸۱ ز

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت

تحقیق د عربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د څېړنې - لټون - چاڼول د څهٔ څیز بنیادي حقیقت معلومول. دیو څیز پوره کره کتنه معنیٰ لري په انګریزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنیٰ ترې ښکاره ظاهریږي. په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دادے چې په علم وادب کښې سوچه جوته جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوې حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نورزیاته تشریح او تفسیر او شي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه او کړي - تحقیق په هر میدان کښې کیدے شي که هغه سائنسي ځائګه وي او که ادبي که تاریخي ځائګه وي او که جغرافیائي ځائګه تحقیق په هره ځائګه هر اړخ هره موضوع او که په هر میدان کښې وي دا د برکسان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکړکېږي کار دے د تحقیق مېدان د پراخت مېدان دے په دې
مېدان کښې د تحقیق اسونه ستړي شي محقیق په کښې بې ساه
شي وار خطا هم شي خو سره د دې به حوصله نهٔ بائلي خپل
مرام ته به ځان رسوي د دې مثال د سمندر هم دے چې په سمندر
کښې د ملغلرو موندلو دپاره لامبو وهل وي او دغه لامبو
دومره په مشکله اوګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د
ډوبېدو وېره هم وي خو دغه ملغلرو پسې به ځان د سمندر
تل ته رسول وي او دغه ملغلرې به د دغه تل نه راویستل وي نو هله به
لامبوزن خپل مقصد کښې کامیابي موندلې وي دېر خوندناک او دلچسپ علم دے
تر اوسه چې چا هم تحقیق کړے نو خپل تحقیق ته ئې ختمي نهٔ دے وئیلے او نهٔ تحقیق
ختمي کېدے شي د تحقیق دپاسه تحقیق کېږي . د تحقیق دپاره د خارجي او داخلي
شهادتونو ضرورت وي کهٔ چرې مونږ په یو شاعر تحقیق کوُو نو د هغه د زماني ټاکل
د هغهٔ د ټیک او د هغهٔ د شاعرۍ په انداز بیانئې اوړ نظر اچول او بیا د تحقیق په
قالب کښې اچول پکار دي دغه شان د هغهٔ شخصیت د هغه وخت د ژوند حالات - ژبه ئې نه -
استوګنه وغېره د هغهٔ د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زماني د نورو پوهانو د لیکونو
او کلامونو په رڼا کښې به ئې رايي قائمول وي د هغې نه پس چې هر کله دغه مواد
پېدا نهٔ شي نو بیا به د چاپېریال نه حالات معلومات حاصلول وي کهٔ په هغهٔ
نوې چا په روستو زمانه کښې څهٔ لیکل کړي وي د هغې
په رڼا کښې به رايي قائمول وي - په تحقیق دېر لوے
بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې پرې کتابونه لیکلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي څو دلته چې کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهمیت دے د تحقیق دپاره به د ړومبني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کول ېې او جمع کول ېې چې د کوم په بنیاد چې به محقیق خپله رائې پېش کوي او یا د کوم په بنیاد - به محقیق د خپل تحقیق ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقیق دپاره چې کوم ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول دي د هغې ډېر زیات په دې میدان کښې اهمیت او ضرورت دے ولې چې بغیر د دې نه تحقیق نهٔ شي کېدے د دې مثال د یو عمارت بنیاد وي ترڅو چې د عمارت بنیاد دپاره کانړے خته - او نور لوازمات نهٔ وي تیار نو عمارت نهٔ شي جوړېدے د غه شان د تحقیق دپاره ماخذونه او ذرائع د کانړي او ختې کار ورکوي -

د ماخذونه ذرائع په دوه قسمه څخه دي چې یو ته بنیادي یا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر وېلے شي او دویمه ته ثانوي ماخذ یا ذرائع وېلے شي - چې په انګرېزۍ کښې ورته دا رنګه تکي استعمالېږي -

١- بنیادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

٢- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

دلته به لږ تشریح یا تفصیل بیانول پکار دي چې لوستونکي سته اسانه شي -

١- بنیادي ماخذ یا ذرائع :- محقیق چې هر کله په یو موضوع تحقیق کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د هغې موضوع سره تعلق لرونکي پیوست ماخذ ونه بنیادي ماخذ کنل شي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په هغې کښې د هغه واقعاتي ریکارډ موجود وي چې تحقیق کونکي یا لیکونکي په خپله لیدلي او رېدلي وي یعني په بنیادي ذرائعو کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره د تاریخ په معقولیت کښې اضافه او شي او هر قسمه شک شبه ختمه شي د " جے - لیونږ د بېټس " په وېنا سره مؤرخینو بنیادي ماخذ یا مصادر په دوو قسمونو کښې تقسیم کړي -

۱- بنیادي مخطوطات:- په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاوېزي ریکارډونه مرکې او نور متفرقه څیزونه شامل دي -

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات:- په دې کښې د صوبائي حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یادداشتونه تقریرونه د خطونو مجموعې او نور معاصر مضمونونه شامل دي -

د بنیادي ماخذ شال ګران او محترم محقیق - نقاد - شاعر - ډرامه نګار پوهان همایون صاحب په خپل تالیف د تحقیق فن کښې په صفحه ۵۶ داسې رنګ کښې ورکوي -

ډاکټر جمیل جالبي پخپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو او مطبوعه تصانیفو ذکرکوے دے دې کښې څنې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف د هغه د نظره تېر شوي دي او د ځینو ذکر یې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړې دی. - د دې سلسلې کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۴۹۲ - ۴۹۳ لیکي -

> "سید بلاقي په ۱۰۵۵هـ/۱۶۴۶ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اولیکلو."

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صیب په خپلو ستګو لیدلې ده چې حواله دا سې ورکوي -

> معراج نامه (قلمي) د انجمن ترقي اردو پاکستان نه علاوه اته نورې قلمي نسخې زما تر نظره تېرې شوې دي چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۶هـ ورکړې شوې دی.

په دې عبارت کښې د سید بلاقي د معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حیثیت لري دا څو وو د بنیادي ماخذ یو مثال چې د لته پېش کړې شو.

۲- ثانوي ماخذونه:-

که چرې یو لیکوال یا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکوال په حواله اقتباس درج کړي نو دا سې حواله یا اقتباس ثانوي ماخذ په حیثیت کښلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جنتري یاني قیمې سرکاري اطلاعات - ذاتي بیانونه - تصویري مجموعې وغیره د ثانوي ماخذ حیثیت لري د دې ماخذ مثال به په دې دول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمي هیوادمل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې يو اقتباس د بل په حواله ورکوي -

« ديوان رېخته په پارسي او هندي ژبو د دهٔ ديوان دے چې هندي تـذکرو کې هم يادونه کړي او مفتي ولی الله وېلي دي چې نواب محبت خان په پارسي ژبه يو قومي ديوان لري »

په دې اقتباس کښې دا ظاهرېږي چې د غه ديوان زلمي هيواد مل په خپله نهٔ وو ليدلے بلکه د مُفتي ولی الله په حواله او د گلستان رحمت په حواله د اقتباس نيکل دا وُو د ثانوي ماخذ مثال کُښې محققين د اقتباس حواله نهٔ ورکوي د مصنف چاچې اقتباس نيکلې وي نوم هم نهٔ ورکوي بلکه داسې ترې ښکاري چې دا د دهٔ خپل معلومات دي دا يو ډېر غلط کار او غلطه طريقه ده په دې د تحقيق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- ايم سلطانه بخش ډاکټر - اُردو ميں اُصول تحقيق دا نتخاب مقالات) جلد اول - مقتدره قومي زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۹ء

۲- ايم سلطانه بخش ډاکټر - اردو ميں اصول تحقيق را نتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- هما محمد هايون - د تحقيق فن

اداره فکر و ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴- هيواد مل زلمے - په هند کښې د پښتو ژبې او ادبيا تو د ايجاد او ودې پړاوونه - شرکت پرنټنگ پرېس لاهور ۱۹۹۲ء

۵- کاشميری تبسم ډاکټر " ادبي تحقيق کے اُصول مقتدره قومي زبان اسلام آباد.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دوو حصو کښې تقسیموي چې یوه نظم ده او بله نثر پښتو ادب کښې نظم ډېر لویه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړې شوې ده د امیر کروړ نظم د شیخ متی مناجات د بیټ نیکه دعا او دغه شان نور ډېر اشارې چې په نظم سره دي او ښکاره دي دغه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زیات لیکلې شي ددې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږوالې او سرور دے هغه په نثر کښې نیشته د نظم په ذریعه شاعر خپل خیالات نظریات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات را ولړځوي او د نظم ویونکي خیالات خپل کړي دا هم څه د نثر په ذریعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه پرېوځي خو ادب چې څومره زیاته ترقي مومي نو هغه د نثر په ذریعه کېدے شي نثر یو ډېر وسیع او فراخه میدان دے په دې کښې د ادب هر یو صنف ځائېږي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او داد نثر کمال دے چې موږ د افسانې - ناول - ډرامې په ذریعه د معاشرې اصلاح په ښهٔ طریقه کولے شو او دغه تخلیقي اقدار و په وجه موږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقیقي او تاریخي مېدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے ددې په ذریعه موږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل دیني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو. نثر ډیکل ډېر ګران او سرخوږي کار دے نثر څهٔ ته وائي د نثر تعریف څهٔ دے د نثر تعریف ستر محقق اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ه په صٓ څهٔ دا رنګه کوي -

نثر په لغت کښې ښندلو - پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قېد نه خالي او آزاد وي -

ستر محقق اروا ښاد ډاکټر سید انوارالحق په درې میاشتینۍ مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء صٓ۹۶ باندې د نثر تعریف داسې کوي -

نثر په اصل کښې د عربۍ ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شیندل دہ اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد ځو ادیبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعریف دا مقرر کړے کلام چې په څهٔ وزن یا بحر کښې تړلے نهٔ وي نثر دې یا داسې او وائي چې د وښلو - ټیکلو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه هيغه نيغه ساده او بې تکلفه ژبه چې
د وزن او قافيو د ترون نه آزاده وي او سړی په
کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانۍ او
ازادۍ سره بيانولے شي نثر دے

د اځو وو د پښتو ادب د محقيقينو او پوهانو د نثر باره کښې
تعريفونه او س ګورو چې د خارج پوهان (مستشرقين) د نثر
متعلق څهٔ وائي د پښتو نثر ته کوه کتنې نومې کتاب تاليف د ستر
محقق ارواښاد عبدالحی حبيبي د افغانستان د علوموا کېډمي
له خوا په ۱۳۶۰ هـ ش کښې چاپ په صفحه ۳ باندې ليکي -

۱- ملټون وائي : چې نثر هر څو مره ساده او دلکش
وي هغه مفيد وي -

۲- کالرج ليکي : فصيح او مناسب الفاظ چې وزن نهٔ
لري نثر دے -

۳- موسيو دوزوان وائي :- د انسان په ژبه يا قلم
کهٔ کوم خيالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه
نثر دے -

د دې تعريفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دے چې د قافيې
او د وزن يا بحر د قيد نه آزاد وي او نظم په وزن - قافيه
رديف پوره وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دے (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د یو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوو یو قسم دا وي

۲- دوېم قسم ته خطابه یا وېنا وئیلے شي په دې کښې تقریرونه - بیانونه - د وېناګانې چې عالمان او پوهان یې په جرګو - غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په یکلو کښې کم او په وئیلو کښې زیات وي -

۳- تحریري نثر هم د نثر یو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د لیک لاسې راځي او په کتابونو رسالو - اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحریر یا لیکلو کښې چې کومه وېنا راځي دا تحریري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او د ډونن د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاریخي - مذهبي - اخلاقي - سیاسي - تحقیقي - اجتماعي ادبي وغیره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

یو ته ساده سلیس نثر وائي دوېم شاعرانه او د انشاء پردازۍ نثر دے دوېم قسم نثر ته ادب لطیف او منثور ادب هم وئیلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافیه دار او مسَجّع او مرصع نثر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نه لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو - رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې لیکلے شي-

پښتو ژبه کښې د نثر ابتدا:-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه لیکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې را غلے. په پښتو ژبه نظم د امیر کروړ (۱۳۹ه) نه راوړشا شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قیاساتو مبني دي پوره معلومه نه ده چې ابتدا کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق او استاد عبدالحی حبیبي مونډلے کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تالیف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حیثیت لري د هغې په واڼ چې د پښتو د نثر ابتدا د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳ه - ۲۹۷م) نه راوړشا شوې ده او دا د عربۍ د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثري توګه یو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او لیکلو معنا یې ده "ریګستاني نسیم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د لرغوني پښتانه" چې د شیخ کته" تالیف دے نه روایت را اخستے دے نو دا مونږ په یقین سره نه شو وئیلے چې دا به د نثر رومبنې کتاب وي ولې چې چاپ شوے نه دے او وجود یې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبني ده - د غه شان د
دې نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چې
په ۶۱۲ هـ کې لیکل شوی دی ... د قندهار سره نژدې په
ارغسان کښې او سېد وځني عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر رومبی کتاب
دی وائي چې څو پاڼې یې ارواښاد حبیبي موندلې دي او په دغه
پاڼو کښې د شیخ بیټني، شیخ ملکیار، شیخ اسمعیل، شیخ بختیار
غورشي د لویو ولیانو ذکر شوی دی دا کتاب د فرید الدین عطار د
فارسي د تذکرة الاولیاء غوندې یو تذکره ده چې په کښې د دغه
وخت د لویو لویو ولیانو ذکر شوی څو ځني عالمان او پوهان دا
کتاب د پښتو نثر رومبی کتاب نه مني ځکه چې دا مکمل کتاب نه
دی موندلې شوی بلکه څو پاڼې موندلې شوې زما په خیال که
دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتدا او وه په
اکثریت توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې
دا د نثر او لنې کتاب دی هغه د ستر صوفي مبارز ـ تورپال پیر روښان
عبدالله ارمړ بایزید انصاري کتاب "خیر البیان" دی چې د موندلو
اعزاز یې د پښتو اکېډیمې پېښور یونیورسټۍ ډاکټر پښتو ارواښاد
مولانا عبدالقادر ته حاصل دی چې د جرمني د کتابتون نه یې مایکرو
فلم په شکل راوړو او چاپ یې کړو ددې نه معلومه شوه چې د
پښتو نثر ابتدا د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د دغه موندلو شوو
پاڼو نه شوی او د نثر رومبی کتاب خیر البیان دی ددې کتاب
نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درویزه مخزن الاسلام ولیکلو دا کتابونه په مسجع او مرصع نثر کښې لیکلي شوي دا د نهمې صدۍ نه تر یوولسمې صدۍ پورې دور وو ددې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کریمداد د اخوند درویزه زوی - بابو جان ، ملا مست زمند ، الله یار - اخوند قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه اولیکل نه یوازې چې بایزید روښان د پښتو نثر رومبی کتاب اولیکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ ئې هم وضع کړل د غه دور کښې ټول کتابونه په مسجع او مرصع نثر کښې لیکلي شوي په دې دور پسې د خوشحال بابا دور راځي چې په دغه دور کښې نثر ساده سلیس او په نوي انداز کښې شروع شو او د خوشحال بابا کورنۍ ددې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د زامنو عبدالقادر خان خټک ګلدسته - ګوهر خان خټک قلب السیر د افضل خان خټک چې د خوشحال بابا نمسی وو تاریخ مرصع - علم خانه دانش د ساده نثر ابتدائي خوندناکې نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر میدان کښې ځلنده او ښکاره کړې او ژوندۍ ساتلې ده ددې دور نه پس چې کوم دور راځي په دغه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکې لنډې جملې استعمال شوي دغه او نن دور دے په افغانستان کښې ددې دور د نثر د میدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محي الدین افغان ، مولوي عبدالرؤف قانع - زمریالے - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې مولوي میر احمد شاه رضواني ، منشي احمد جان ، سید راحت زاخیلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد د تنګي او داسې نور پېښاوري پوهان عالمان تر اوسه پورې د پښتو نثر ته بشکلا او ځلا ورکوي خو بيا هم په روايتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زيات دے او نثر کم پوهانو ته پسکاره دي چې نثر ته زياته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه - که ناول وي او که تکل تحقيق وي او که تاريخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زيات پکار او کړے شي

کتابونه :

۱- اثر عبدالحليم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ ه

۲- رښتين صديق الله د پښتو نثر هنداره يونيورسټي بک ايجنسي پېښور -

۳- د افغانان يا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي ۱۳۶۰ ه ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاريخ عظيم پبلشنګ هاوس پېښور ۱۹۶۸ ع

۵- رفيع حبيب الله د پښتو نثر خواني رتنه کوي د افغانستان اکاډمي د تاريخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰ ه ش -

۶- مريم بي بي د پښتو نثر تاريخي او تنقيدي جاڼزه - تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ ع

۷- حبيبي عبدالحي پښتو نثر ته کره کتني پښتو ټولنه افغانستان علومو اکيډمي ۱۳۶۰ ه ش -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library